

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ

**ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА**

**ТЕОРІЯ КУЛЬТУРИ:
ОНТОЛОГІЯ І ФЕНОМЕНОЛОГІЯ**

Укладач Алла Литвиненко

Полтава — 2022

УДК 008:130.2(075.8)

Т 33

Затверджено вченою радою
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
Протокол № 13 від 30.05.2022 року

Рецензенти

Погребняк М. М., доктор мистецтвознавства, доцент.

Саснко Т. В., кандидат педагогічних наук, доцент.

Т 33   **Теорія культури: онтологія і феноменологія** : навч.-метод. посібник для студ. спец. 034 Культурологія освітнього ступеня «Бакалавр» / уклад. А. І. Литвиненко. — Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2022. — 120 с.

Навчально-методичний посібник містить матеріали з теорії культури за розділами «Онтологія» і «Феноменологія». У методичних рекомендаціях надано вказівки до виконання практичних занять і самостійної роботи студентів. У посібнику вміщено тестові завдання, словник і додаткові матеріали для саморозвитку здобувачів вищої освіти.

УДК 008:130.2(075.8)

© Литвиненко А. І., 2022

З М І С Т

ВСТУП	5
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	9
Практичне заняття 1. Культурологія як наука і навчальна дисципліна	9
Практичне заняття 2. Культура як предмет культурології.....	15
Практичне заняття 3. Структура культури	21
Практичне заняття 4. Культура і природа	27
Практичне заняття 5. Культура і цивілізація.....	31
Практичне заняття 6. Типологія культури.....	36
Практичне заняття 7. Мораль як феномен культури	42
Практичне заняття 8. Право і правова культура	47
Практичне заняття 9. Політика і політична культура.....	52
Практичне заняття 10. Релігія як феномен культури.....	57
Практичне заняття 11. Наука як феномен культури.....	62
Практичне заняття 12. Мистецтво як феномен культури	66
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ.....	70
СЛОВНИК.....	91
ДОДАТКИ	100
Додаток до теми 1. Культурологія як наука і навчальна дисципліна	100

Додаток до теми 2. Культура як предмет культурології.....	103
Додаток до теми 3. Структура культури.....	104
Додаток до теми 4. Культура і природа	107
Додаток до теми 5. Культура і цивілізація	108
Додаток до теми 6. Типологія культури	110
Додаток до теми 7. Мораль як феномен культури.....	111
Додаток до теми 8. Право і правова культура.....	113
Додаток до теми 9. Політика і політична культура	115
Додаток до теми 10. Релігія як феномен культури	116
Додаток до теми 11. Наука як феномен культури.....	117
Додаток до теми 12. Мистецтво як феномен культури ..	118

ВСТУП

Сучасний світ потребує від фахівця гуманітарної сфери універсальних знань, умінь і навичок. Здатність адаптуватися, глибоко та комплексно оцінювати ситуацію, самостійно і критично мислити — базові компетентності, якими повинен володіти сучасний культуролог — успішний професіонал та особистість.

Навчально-методичний посібник «Теорія культури: онтологія і феноменологія» створено на допомогу здобувачам освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 034 Культурологія, які мають засвоїти теоретичні знання й практичні навички з дисципліни Теорія культури для здійснення подальшої ефективної професійної діяльності з фаху.

Мета навчально-методичного посібника — допомогти студентам оволодіти навичками критичного мислення, сформулювати у них здатність розуміти й оцінювати чужу думку, а також формулювати та висловлювати свою точку зору з певного питання, уміти бачити проблему та шукати шляхи її розв'язання.

Зміст навчально-методичний посібника відповідає усім нормативним вимогам освітньо-професійної програми з підготовки бакалавра за спеціальністю 034 Культурологія. Тематика навчально-методичного посібника, що представлено у двох модулях: онтологія та феноменологія культури. Посібник містить вступ, методичні рекомендації до виконання практичних занять та самостійної роботи студентів, тестові завдання для модульного контролю, словник і додатки.

У змісті методичних рекомендацій акцентовано увагу на засвоєння студентами основних категорій і понять культурології таких як: культура, її структура та еволюція розвитку, реєстри, форми та типи культур, а також на розуміння особливостей та сутності таких феноменів культури як мораль, право, політика, релігія, наука, мистецтво.

Завдання для виконання самостійної роботи передбачають опрацювання студентами основних першоджерел з культурології. Виконуючи їх здобувачі матимуть змогу удосконалити свої навички з написання есе, рефератів, анотацій відповідно до вказівок:

1. «Дайте відповідь на запитання...». Ці запитання потребують від студента знання предмета, уміння самостійно мислити та аргументовано висловлювати свою думку.

2. «Заповніть таблицю...» — спрямоване на вміння упорядкувати, систематизувати, класифікувати, «розкласти по полицях» знання-інформацію (відповідно до позицій, що подані у табличних розділах).

3. «Напишіть есе». Есе (фр. *essai* — спроба, нарис) — це особливий жанр літературно-критичної, історико-біографічної, філософської прози. Запропоноване для написання культурологічне есе має на меті випробувати, окрім логічно-інтелектуальних, також і літературні здібності студента. Щоб написати твір на обрану тему необхідно вміти висловлювати власну думку стосовно певної проблеми й аргументувати її; співставляти свою точку зору з поглядами автора, досвідом його особистих переживань і міркувань. Жанр есе дає змогу вдаватися до інтимно-ліричних або поетичних відступів. Із запропонованих тем можна обрати одну та написати есе на 4-5 сторінок.

4. «Напишіть реферат». Виконання цього завдання передбачає академічний (логічно-послідовний, аргументований, систематизований) виклад навчального матеріалу. Написання реферату — це міні-наукова робота для студента. Не варто підміняти творчу роботу над рефератом механічним переписуванням «для галочки» знайденого чужого тексту. Як написати реферат? Насамперед, необхідно обрати одну із запропонованих тем, що найбільше вас зацікавила. Потім знайдіть відповідну літературу і ознайомтеся з нею, за необхідності — зробіть її конспект. Складіть план реферату

це, фактично половина вашої роботи. План має бути чітким, лаконічним і містити не більше трьох розділів (не варто розбивати їх на підрозділи або параграфи). Написання реферату найкраще почати із загального контексту проблеми й переходити до висвітлення її конкретних аспектів. Матеріал у розділах не повинен повторюватися. Крім основної частини, план обов'язково повинен мати вступ у якому висвітлюється актуальність, мету і завдання досліджуваної теми, основний виклад матеріалу та висновок — результати осмислення проблеми. Реферат має містити список використаних джерел (8-10 позицій), поданих за алфавітом. Реферат оформлюють на аркушах формату А 4. Кожний розділ необхідно починати з нової сторінки. Загальний обсяг реферату — 15–20 сторінок.

5. «**Напишіть анотацію**». Анотація — це короткий письмовий виклад змісту книги, праці, статті. Як написати анотацію?

— насамперед потрібно занотувати бібліографічні дані книги, над якою працюєте (наприклад: Хосе Ортега-і-Гассет. Вибрані твори / пер. з ісп. В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенка. Київ : Основи, 1994. 420 с.);

— дати коротку довідку про автора (його біографію, характеристику творчості, місце і роль в історії філософії, особливості філософської позиції);

— визначити тему чи проблему, якій присвячена книга, стаття;

— подати структуру книги (її розділи, глави), розкрити її основний зміст;

— окреслити загальну логіку змісту книги, особливості вирішення основної проблеми та окремих її аспектів, а також — висновки, до яких доходить автор;

— розкрити значення цього твору;

— висловити свої враження і думки щодо прочитаного.

У додатках до посібника з Теорії культури вміщено завдання, самостійне розв'язання яких сприятиме закріп-

ленню у студентів навичок творчого, аналітичного, критичного мислення. Практичні вказівки щодо їх виконання такі:

1. «Поміркуймо над проблемою...», під час виконання цих завдань важливо побачити проблему, чітко визначити і сформулювати розуміння її суті, оцінити можливості її вирішення, обґрунтувати й аргументувати свою точку зору щодо неї.

2. «Прокоментуйте вислів...». Під час розв'язання цього завдання необхідно дати своє розуміння того, що хотів сказати автор вислову. Насамперед, необхідно виявляти своє бачення чужої думки. Візьміть до уваги й те, що, можливо, тут немає єдиного правильного, однозначного варіанту в прочитанні думки іншого.

3. «Кому належить вислів?» присвячено найбільш відомим висловам, чимало з яких стали хрестоматійними, а іноді і «крилатими». Їх знання — частка загальної освіченості людини.

4. «Хто є хто?» — орієнтує студентів на ознайомлення з біографією та працями відомих учених.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1. КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Мета практичного заняття: сформувати у студентів розуміння методологічних основ теорії культури.

ПЛАН

1. Специфіка культурологічного знання.
2. Предмет культурології.
3. Категорії культурології.
4. Культурологічний метод.
5. Концептуальні парадигми культурології.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше запитання необхідно розкрити особливості культурологічного знання. Зауважити, що джерелом культурологічного знання виступають окремі науки про культуру. Культурологія народжена на перехресті цілої низки соціогуманітарних наук — філософія, історія, психологія, мовознавство, етнографія, археологія, релігієзнавство, соціологія, мистецтвознавство. Таким чином, специфіка культурології полягає саме в її інтегративному характері, в орієнтації на буття та діяльність людини й суспільства як цілісних феноменів.

У відповіді на друге запитання потрібно зауважити, що вивчення культурних феноменів в культурології здійснюється за допомогою системного підходу. Методика його застосування полягає у виявленні в культурі комплексу специфічних харак-

теристик типів культури, на основі яких здійснюється реконструкція культурних процесів. Предметом культурології виступають ціннісно-сміслові аспекти буття людства («культурні смисли»). Культурологія досліджує смисли, що наповнюють її буття і породжені творчою активністю людства. Наявність культурних смислів уможливорює існування культурології як науки.

У відповіді на третє запитання зацентруйте увагу на тому, що категорії культурології є найбільш фундаментальними поняттями про культурні закономірності, явища, процеси та зв'язки, на основі яких здійснюється пізнання культурних феноменів. Необхідно назвати та охарактеризувати найбільш усталені культурологічні категорії, такі як: *культурні об'єкти (культурні риси, артефакти, культурні системи і конфігурації), культурогенез, культурні властивості (функціональність, семантичність, комунікативність, універсальність, локальність), культурні смисли, ментальність, культурні тексти, знаки, символи, культурні норми (традиція, інновація, мода, стиль), міжкультурні взаємодії (запозичення, відторгнення, синтез): артефакт, культурні об'єкти, цінності, архетип, картина світу, універсальна картина світу, норми, розвиток, прогрес, цивілізація.*

Відповідаючи на четверте запитання, розкрийте метод культурології за М. Вебером, сутність якого полягає в єдності розуміння та пояснення культури як системи смислів з відповідною їй внутрішньою логікою та шляхом раціональної реконструкції культурно-історичного процесу. Охарактеризуйте поняття «культурний діалог» «компаративний аналіз культури» за В. Біблером, назвіть етапи культурного діалогу.

У висвітленні основних концептуальних парадигм культурології розкрийте специфіку кожної з них. Зокрема, представники *еволюціоністської парадигми* (Г. Спенсер, Е. Тейлор, Дж. Фрейзер, Л. Вайт) наполягають на встановленні лінійного розвитку культури. Формуванню цієї концепції передували емпіричні етнографічні дослідження, що будувалися на порівняльному аналізі багатьох культур та їх природничонауковій концепції розвитку. *Психологічна парадигма* ґрун-

тується на ідеї психологічної обумовленості культуротворчості людства. Її засадою є ствердження вирішальної ролі несвідомих імпульсів у поведінці людей (З. Фройд, К. Юнг). В основі *соціологічної парадигми* (М. Вебер, П. Сорокін, Е. Фромм, О. Шпенглер) — аналіз суб'єктивних смислів культури (ідей, цінностей, вірувань), що визначають її об'єктивні явища, соціальні інститути. *Функціоналістська парадигма* (Б. Маліновський, М. Бердяєв, А. Тойнбі, К. Ясперс, Т. Парсонс) вивчає культуру як систему, пов'язаних між собою структурних елементів, що виконують функції підтримки і збереження цілісності культури. Ігрова концепція в культурології розглядає гру (культурна універсалія) як основу виникнення і функціонування культури (Й. Гейзінга, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Гессе). *Структуралістська парадигма* (К. Леві-Строс, Ю. Лотман, М. Фуко, Р. Барт, Ж. Дерріда). Структуралізм вивчає культуру як сукупність знакових систем і культурних текстів; аналізує неусвідомлені інваріанти психічних структур стосовно реакцій людини на оточення; досліджує культурну динаміку як рух конфігурацій цих структур.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.

6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.

7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

8. Шевнюк О. Л. Культурологія : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

13. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електронні джерела

14. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyy-slovnnyk-terminiv?page=6>

15. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

16. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. У чому виявляється інтегративність культурологічного знання?
2. З якими дисциплінами пов'язана культурологія?
3. Що є предметом культурології як науки?
4. У чому складність наукового аналізу культурних феноменів?
5. У чому полягає специфіка культурологічного методу?
6. Які концептуальні парадигми культурології ви знаєте?

2. Заповніть таблицю.

Доберіть до кожної з моделей самосвідомості культури відповідну характеристику, користуючись словниками та енциклопедіями.

Основні моделі самосвідомості культури	Їхня характеристика
Класична модель культури	
Некласична (модерністська) модель культури	
Постмодерністська модель культури	
Модель сучасної цифрової культури	

3. Напишіть есе:

1. Чи є європейська культура зразком для інших культур?
2. Класична культура та її ідеали: чи є у них майбутнє?
3. Моя власна оцінка ігрової концепції культури Й. Гейзінги.
4. Яку культуру обирає молодь?
5. Якщо б я став міністром культури...
6. Культура в суспільстві визначається рівнем поваги до жінки.

4. Напишіть реферат:

1. Особливості змісту культурології як навчальної дисципліни в системі вищої освіти України.
2. Методологічні підходи у визначенні процесів аналізу культурних явищ.
3. Л. Вайт про культурну антропологію.
4. Світоглядне значення концепції А. Тойнбі.

5. Напишіть анотацію:

1. Олійник О. С. Діалог культур: теоретико-практичні особливості культурного виробництва. *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2022. Т. 21. № 1. С. 24–33.
2. Вінникова Н. А. Китай як глобальна цифрова імперія. *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 1. С. 128–133.
3. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / пер. з фр.: В. Лях, П. Таращук. Київ : Основи, 2001. 854 с.
4. Уайт Л. Наука о культуре / пер. В. П. Резвых. *Антология исследований культуры*. Т. 1 : *Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 141–157. (Серия «Культурология XX век»).
5. Фейблман Дж. Концепция науки о культуре / пер. В. Г. Николаева. *Антология исследований культуры*. Т. 1 : *Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 157–170. (Серия «Культурология XX век»).
6. Фрейд З. Невпокій в культурі. / пер. з нім. Ю Прохасько. Львів : Априорі, 2021. 120 с.
7. Хайдеггер М. Бытие и время / пер. с нем. В. В. Библихина. Санкт-Петербург : Наука, 2006. 452 с.
8. Юдкін І. М. Евристика та ейдетика у феноменології культури. *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2020. Т. 18. № 2. С. 8–22.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2.

КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Мета практичного заняття: сформувати у студентів розуміння культури як предмету культурології.

ПЛАН

1. Становлення поняття «культура».
2. Еволюція поглядів на культуру.
3. Підходи до визначення поняття «культура».
4. Сутність та функції культури.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше та друге запитання охарактеризуйте еволюцію лексеми «культура» в історико-культурному контексті. Як змінювалося розуміння культури з часом? З чим пов'язували слово культура до середини I століття до нашої ери? У якому значенні використовували слово «культура» в епоху Раннього Середньовіччя? Якого значення набуло поняття «культура» на межі Середніх віків та Нового часу? Чи вплинули перші буржуазні революції, початок промислового перевороту, утвердження нових капіталістичних відносин на світоглядно-моральний зміст культури? Поясніть, чому у європейській думці Нового часу культура розглядалася насамперед як феномен духовного порядку? Схарактеризуйте просвітницькі концепції культури (Ш. Монтеск'є, Вольтера, А. Тюрго, Ж. Кондорсе), на чому вони базувалися? Розкрийте сутність раціоналістичних підходів до аналізу культури.

Відповідаючи на третє запитання, обґрунтуйте, що на думку німецького філософа І. Канта має стати основою та витоками культури? У чому вбачали сутність культури німецькі романтичні мислителі Ф. Шиллер, брати Ф. і А. Шлегелі? У чому сутність культури на думку німецького

філософа Г. Гегеля та основоположник еволюціоністського напрямку Е. Тайлор? Яке тлумачення у визначенні культури застосовував Л. Вайт? Як визначали культуру вчені-психологи — У. Самнер, Р. Бенедикт, Г. Стейн.

У відповіді на четверте запитання назвіть та розкрийте сутність основних функцій культури. Чи можна вважати достатнім наведений перелік функцій культури і чому?

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.

2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.

3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / ун-т «Україна» ; за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ, 2006. 323 с.

4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.

5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.

6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.

7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

8. Шевнюк О. Л. Культурологія : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

13. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електронні джерела

14. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyu-slovnyk-terminiv?page=6>

15. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

16. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. У чому причина множинності інтерпретацій поняття «культура»?

2. Чи можлива однозначна дефініція поняття «культура»?

3. Які підходи до визначення поняття «культура» ви знаєте?

4. Назвіть основні функції культури? Без яких функцій, на вашу думку, культура не може існувати?

5. Кому із учених належить вислів: «Культура — це пошуки “терапії” в сучасному світі».

6. Кому з античних філософів належить вислів: «Культура — друга природа».

2. Охарактеризуйте запропоновані визначення поняття «культура». Який підхід характеризує кожний з них?

1. «Культура являє собою підтримання життєвого процесу певного виду Homo sapiens. Вона є механізмом для надання людині засобів існування, захисту, космічного регулювання і відтворення».

2. «Культура — діяльність людини з відтворення і оновлення соціального буття, а також продукти і результати, що включаються у цю діяльність».

3. «Культура, перш за все, — поняття колективне. Окрема людина може бути носієм культури, може активно брати участь в її розвитку, проте за своєю природою культура, як і мова, — явище суспільне, тобто соціальне. Культура є формою спілкування між людьми культура має, по-перше, комунікативну, по-друге, символічну природу сфера культури — завжди сфера символізму, культура завжди, з одного боку, певна кількість успадкованих текстів, а з другого — успадкованих символів».

4. «Визначаючи сьогодні культуру як систему текстів, неспадкову пам'ять колективу, дослідники називають як один з фундаментальних обмежувачів, що відділяють сферу культури від природи, появу комунікації в різних її проявах — від обміну повідомленнями до обміну дарами і благами».

5. «Культура народилась з культу. Витоки її — сакральні. Біля храму народилась вона і в органічний свій період була пов'язана із життям релігійним. Культура має релігійні основи. Культура символічна за своєю природою. Символізм свій вона отримала від культової символіки».

6. «Під культурою ми будемо розуміти сукупність усіх сублімацій, усіх установок або реакцій, загалом усе в суспільстві, що пригнічує імпульси або створює можливість їхньої спотвореної реалізації».

3. Заповніть таблицю.

Знайдіть відповідність класифікаційних параметрів культури її напрямками:

Класифікаційні параметри визначення поняття «культура»	Напрями		
	Філософський	Антропологічний	Соціологічний
Коротке визначення			
Істотні ознаки			
Типові структурні елементи			
Головні функції			
Пріоритетні методи дослідження			

Коротке визначення: система цінностей і норм, що опосередковують взаємодію людей; система відтворення і розвитку людини як суб'єкта діяльності; система артефактів, знань і вірування.

Істотні ознаки: універсальність/загальність; нормативність; символічний характер.

Типові структурні елементи: цінності, норми і значення; ідеї та їх матеріальне втілення; артефакти, вірування та звичаї.

Головні функції: адаптація і відтворення життєвого укладу людей; креативна (творення буття людиною чи для людини); латентність (підтримка зразка) і соціалізація.

Пріоритетні методи дослідження: еволюційний; структурно-функціональний; діалектичний.

3. Напишіть есе:

1. У чому полягає феномен сучасної культури?.
2. Чи можливе існування сучасної культури без цифрових медіа?
3. Яка роль релігії в сучасній культурі?
4. «Культура — це вічність у сучасному» (М. Мамардашвілі).

4. Напишіть реферат :

1. Особливості взаємодії компонентів культури на спеціалізованому і буденному рівнях.
2. Сутність концепції культурно-історичних типів.
3. Сутність концепції «осьового часу».
4. Методологічні підходи до визначення сучасної історичної типології культури.
5. Культурна динаміка і культурні зміни: відмінність між поняттями.
6. Специфіка синергетичного підходу до динаміки культури.

5. Напишіть анотацію :

1. Альберт К. Кафанья. Формальный анализ определений понятия «культура» / пер. В. Г. Николаева. *Антология исследований культуры*. Т. 1 : *Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 91–115. (Серия «Культурология XX век»).

2. Бурковський І, Єрмоленко А., Кебуладзе В., Терлецький В. До третьої «критики» Канта. *Філософська думка* : український наук.-теор. часопис. 2018. № 6. С. 118–124.

3. Гоц Л. С. Трансгуманізм у синхронно-діахронному вимірі культури: концептуалізація, типологія і періодизація. *Питання культурології* / Київський нац. ун-т культури і мист. Київ : видавничий центр КНУКіМ, 2022. Вип. 39. С. 10–20.

4. Уайт Л. Понятіе культури / пер. Е. М. Лазаревой. *Антология исследований культуры*. Т. 1 : *Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997 С. 17–49. (Серия «Культурология XX век»).

5. Юдкін І. М. Феноменологія як методологія історичної поетики. *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2019. Т. 16. № 2. С. 20–25.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3. СТРУКТУРА КУЛЬТУРИ

Мета практичного заняття: сформувати у студентів знання про структуру культури та її компоненти.

ПЛАН

1. Матеріальна і духовна культура.
2. Світова, локальна, національна, етнічна і регіональна культури.
3. Домінуюча культура, субкультура і контркультура.
4. Елітарна, масова і народна культура.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше запитання розкрийте поняття: *матеріальної культури* як втілення практичних людських потреб, що охоплюють всі матеріальні артефакти і технології, створені людством (машини, споруди, витвори мистецтва тощо), а також духовної культури як однієї з проявів загальної культури людства. Зауважте, що до *духовної культури* належать явища, пов'язані зі свідомістю, інтелектуальною, а також емоціонально-психологічною діяльністю людини. Це — мова, звичаї, вірування, знання, мистецтво та ін. Проявами духовної культури є також норми, правила, закони, церемонії, ритуали, символи, міфи, ідеї і традиції. Наголошіть, що будь-який об'єкт нематеріальної культури потребує матеріального посередника (книги — для знання, сакральні предмети мистецтва — для віри тощо).

У відповіді на друге запитання дайте визначення та окремо охарактеризуйте види культури, що розрізняють відповідно до їх носія: *світова культура, локальна культура, національна культура, етнічна культура і регіональна культура*. Наведіть приклади. Розкриваючи поняття *світової культури* як сукупності культурних досягнень людства, на-

голосіть на тому, що світовій культурі притаманна варіативність в часі і просторі, а також вершинні прояви культурної творчості і реліктові, архаїчні утворення (культура аборигенів Андаманських островів, жителів Амазонки або внутрішніх районів Нової Гвінеї тощо). У тлумаченні поняття «*локальна культура*» (культура конкретного, історично визначеного суспільства), наголосіть на тому, що кожна з локальних культур має свої специфічні риси та особливості і залежить від географічних і соціально-історичних умов. У розгляді питання *національної культури*, як синтезу культур різних класів, соціальних шарів і груп певної нації, розкрийте способи її втілення (література, мистецтво, наука, філософія тощо) та наведіть приклади найкращих досягнень національної культури, назвіть їх представників. Характеризуючи поняття етнічної культури, як культури, створеної окремим етносом, наголосіть на тому, що це — найстародавніший шар національної культури, що охоплює, зокрема, сферу побуту, мораль, мову, релігію, фольклор, міфологію і несе в собі звичаї предків. Дайте визначення поняття «*регіональна культура*» (конгломерат різних культур, створених різними народами, що проживають у певному географічному ареалі), виокремте і розкрийте спільні риси регіональних культур: схожість природних умов життя, економічні, культурні зв'язки між народами. Чи може змінюватися склад народів, які проживають у певному регіоні упродовж історії?

Відповідаючи на третє запитання розкрийте види культур, що розрізняють залежно від ступеня охоплення ними членів суспільства. Зокрема, це — *домінуюча культура*, *субкультура*, а також протиставлена їм *контркультура*. Дайте визначення кожній із цих видів культур. Зверніть увагу на те, що сукупність цінностей, вірувань, традицій, звичаїв, якими керується більшість членів суспільства становлять домінуючу культуру, а наявність у суспільстві безлічі груп (етнічних, вікових, соціальних, професійних тощо) обумовлює формування в кожній з них власної культури — субкультури. У висвітленні поняття «контркультура» (застосовується в сучасній

культурології, соціології для позначення соціокультурних настанов, що протистоять фундаментальним принципам домінуючої культури) розкрийте історію виникнення та характерні особливості проявів контркультури.

У відповіді на четверте запитання дайте визначення понять *елітарної, масової і народної культур*. Окремо охарактеризуйте *елітарну культуру*, що сформувалася в концепції романтиків на противагу масовій культурі. Розкрийте фактори, що мали вирішальний вплив на формування *масової культури*. Зокрема, це — зростання чисельності міського населення, що зумовило виникнення нових, міських за походженням жанрів художньої творчості; різкі зміни темпів і ритмів життя городян, що призвели до появи феномена масової людини; значний вплив засобів масової інформації (кінематограф, радіо, телебачення), що сприяли формуванню нового культурного простору. Окремо висвітліть феномен масової культури в сучасному світі та вплив цифрових медіа, Інтернету на його розвиток. Розкриваючи сутність *народної культури*, — її створюють анонімні творці, не маючи професійної підготовки, — наголосіть на тому, що основною умовою народної культури є доступність її сприйняття, співзвучність із інтересами і світоглядом народу. Розкрийте роль традицій, покладених в основу народної культури, визначте їх роль у народній культурі? Наведіть приклади міфів, легенд, казок, пісень, танців різних народів світу, з'ясуйте спільні та відмінні риси між ними.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.

3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.

4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.

5. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.

6. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

7. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

8. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

9. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

10. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головки. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

11. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

12. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електронні джерела

13. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyy-slovyk-terminiv?page=6>

14. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

15. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. Що є проявами духовної культури?
2. Які причини зумовили виникнення феномена масової культури?
3. «Масова культура — це культура для неосвічених»?
4. Розкрийте сутність народної культури.
5. Що таке контркультура і маргінальна культура?
6. Що таке субкультура?

3. Напишіть есе.

Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Культура — це вічність у сучасному» (М. Мамардашвілі).
2. «Добро є те, що корисно людині і людству одночасно» (Ф. Бекон).
3. «Не наслідуй думку натовпу» (Піфагор).
4. «Насолода є початком і кінцем щасливого життя» (Епікур).
5. Якою я бачу свою майбутню професійну субкультуру?
6. «Людина є те, чим вона хоче бути» (Ж.-П. Сартр).

4. Напишіть реферат:

1. Взаємодія масового та елітарного в сучасній культурі.
2. Чому новітня культура повертається до міфологічного бачення світу?
3. Проблеми сучасних субкультур в Україні.
4. Елітарна культура в сучасному інформаційному суспільстві.
5. Субкультура і масова свідомість.
6. Художній дискурс новітньої культури.

5. Напишіть анотацію:

1. Гурова І. В. Теорія субкультури у науковому напрямі cultural studies та її розвиток у культурологічному дискурсі. *Питання культурології* / Київський нац. ун-т культури і мист. Київ : КНУКіМ, 2022. Вип. 39. С. 21–31.

2. Гусерль Е. Досвід і судження. Дослідження генеалогії логіки / пер. з нім., післям. В. Кебуладзе. Харків : Фоліо, 2018. 371 с.

3. Кириченко А. О. Шоу як феномен масової культури: сутнісні ознаки й функції. *Питання культурології* / Київський нац. ун-т культури і мист. Київ : КНУКіМ, 2022. Вип. 38. С. 109–117.

4. Малиновский Б. К. Научные принципы и методы исследования культурного изменения / пер. В. Г. Николаева. *Антология исследований культуры. Т. 1: Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 371–384. (Серия «Культурология XX век»).

5. Тейлор Ч. Джерела себе / пер. з англ. А. Васильченко. Київ : Дух і літера, 2005. 696 с.

6. Федорика Д. Філософія дару : зб. есеїв / пер. з англ. О. Панич. Львів : Вид. Українського католицького ун-ту, 2017. 248 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4. КУЛЬТУРА І ПРИРОДА

Мета практичного заняття: сформувати у студентів розуміння сутності співвідношення культурного і природного.

ПЛАН

1. Людина як продукт біологічної і культурної еволюції.
2. Взаємовідносин між людиною і природою в культурі.
3. Співвідношення культурного і природного.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше запитання розкрийте значення еволюції людства як тривалого процесу, що складається з двох періодів: *антропогенезу та соціогенезу*, визначте історичні межі кожного з них. Чим характеризується перший етап, що підпорядковувався виключно законам біологічної еволюції та які зміни відбулися в еволюції людства на другому етапі розвитку? Охарактеризуйте поняття *культурної еволюції*, чим культурна еволюція відрізняється від біологічної? Охарактеризуйте характер, зміст та отримані результати біологічної та культурної революцій, виокремте спільне та відмінне між ними. Що таке біологічна спадкоємність, чим вона забезпечується? Що впливає на зміну генетичної інформації? На що спрямований природний відбір? Як розкривав питання культурної еволюції американський антрополог Дж. Мердоком у своїй праці «Фундаментальні характеристики культури».

У відповіді на друге запитання зупиніться на розкритті механізмів та засобів адаптації людини до природного середовища. Зауважте, що на відміну від інших біологічних видів живих істот, людина взаємодіє з природою за допомогою предметно-практичної діяльності, перетворюючи довкілля відповідно

до своїх вимог і потреб. Дайте особливості того, як в історії змінювалося це співвідношення між людиною і природою?

Даючи відповідь на запитання про співвідношення природного і культурного, охарактеризуйте позиції дослідників, які вивчають цю проблему, у чому спільне та відмінне між їхніми поглядами? Дайте визначення поняття природи у широкому розумінні, у чому сутність нерозривного зв'язку природи і культури? Дайте визначення поняття «суспільство». Що є метою людської діяльності і чим вона визначається? З'ясуйте роль культури як форми зв'язку людини і природи.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.
6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.
7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.
8. Шевнюк О. Л. Культурологія : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.
9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

13. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електронні джерела

14. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyu-slovnuk-terminiv?page=6>

15. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

16. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. Як ви розумієте тезу: «Культура — адаптивна»?
2. Розкрийте зміст тези: «Культура — інтегративна».
3. Чим загрожує людству утилітарне ставлення людини до природи?
4. Як ви розумієте тезу: «Природа є вихідним пунктом людського розвитку»?
5. Як ви розумієте тезу: «Культура — небіологічна, надприродна, проте можливості її буття визначаються самою природою»?
6. Що таке суспільство?

3. Напишіть есе. Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Людина поза суспільством — або бог, або звір» (Арістотель).

2. «Воля в нас завжди вільна, проте не завжди добра» (Аврелій Августин).

3. «Діяти! Діяти! — ось для чого ми існуємо» (Й. Фіхте).

4. «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи б не ставився до неї тільки як до засобу» (І. Кант).

5. «Бути нижче самого себе — не що інше, як неосвіченість, а бути вище самого себе — не що інше, як мудрість» (Сократ).

4. Напишіть реферат:

1. Культура як форма єдності людини і природи.

2. Вплив екологічної кризи на розвиток культури і суспільства.

3. Особливості у ставленні до природи первісної та сучасної людини.

4. Прямий і зворотній зв'язки природи і суспільства.

5. Напишіть анотацію:

1. Гумбрехт Г. У. Продукування присутності / пер. з англ. Харків: IST Publishing, 2020. 192 с.

2. Еріксен Т. Г. Сміття і люди. Зворотний бік споживання / пер. з норвез. І. Сабор. Київ : Ніка-Центр, 2016. 224 с.

3. Кляйн Н. Змінюється все. Капіталізм проти клімату. Київ : Наш Формат, 2016. 480 с.

4. Смит Р. Быть человеком: историческое знание и сотворение человеческой природы / пер. с англ. И. Мюрберг; под науч. ред. И. Сироткиной. Москва : Канон+ РООИ Реабилитация, 2014. 368 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5.

КУЛЬТУРА І ЦИВІЛІЗАЦІЯ

Мета практичного заняття: сформувати у студентів розуміння сутності цивілізації та її зв'язку з культурою.

ПЛАН

1. Сутність цивілізації.
2. Підходи до визначення цивілізації.
3. Типи цивілізацій.
4. Взаємовідносини культури і цивілізації.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше запитання дайте визначення поняття «цивілізація». З якої мови походить цей термін і що він означає? Коли і в яких дослідженнях поняття «цивілізація» було вжито вперше? Назвіть час, коли поняття «цивілізація» використовували як синонім поняття «культура». Який загальноісторичний культурний рубіж символізував цей термін, відокремлюючи етап «панування розуму» від попередніх етапів «дикості» і «варварства» та, які риси були йому притаманні? Розкриваючи сутність цивілізації наголосіть на тому, що: цивілізація — це певний рівень розвитку культури; усталена спільність людей, що об'єднує людей упродовж багатьох поколінь. Зауважте, що важливою характеристикою цивілізації є внутрішня неоднорідність її складників. Цивілізація часто є поліетнічною і полікультурною спільністю та об'єднує людей різних, а також споріднених етносів і культур на спільній та порівняно великій території; цивілізація, як і будь-яке ціле, має інтегративні властивості. Цивілізація як цілісна система має своє середовище (природне і соціальне), з яким у неї встановлюються певні зв'язки. Вони можуть як сприяти, так і перешкоджати функціонуванню систе-

ми. Цивілізація — це така метаєтносоціокультурна спільність, що створюється поза волею і бажанням людей, тобто об'єктивно.

Відповідаючи на друге запитання, охарактеризуйте культурологічний, соціологічний, етнопсихологічний та географічний підходи у вивченні цивілізації. Як розглядалася цивілізація у межах кожного з них? Назвіть представників кожного з цих підходів.

У відповіді на третє запитання розкрийте типологізацію цивілізацій за технократичним підходом. Проаналізуйте особливості аграрної цивілізації (доіндустріальної) та її основні ознаки — примітивне сільськогосподарське виробництво, ієрархічна соціальна структура і влада, що належить земельним власникам. Головними соціальними інститутами аграрної цивілізації є церква та армія. Характеризуючи індустріальну (промислову) цивілізацію, необхідно сказати, що ця цивілізація почала формуватися у період промислової революції і триває дотепер. Її головні ознаки — бурхливий розвиток важкої промисловості, широке упровадження досягнень науки і техніки, значне зростанням рівня капіталовкладень і використання кваліфікованої праці, зміна структури зайнятості, переважанням міського населення. Постіндустріальна (інформаційна) цивілізація характеризується високим розвитком сфери послуг та виробництва товарів масового вжитку, підвищенням ролі теоретичного знання.

У відповіді на четверте запитання схарактеризуйте взаємовідносини культури і цивілізації в історико-культурному контексті. Як вирішували цю проблему просвітники? Як ставилися до проблеми цивілізації вчені XIX століття: О. Шпенглер, М. Бердяєв, М. Данилевський, А. Тойнбі. Назвіть та коротко охарактеризуйте основні праці цих дослідників.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.
6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.
7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.
8. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.
9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.
11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

13. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електронні джерела

14. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyu-slovnuk-terminiv?page=6>

15. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

16. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. Якими рисами, на думку Вольтера, має бути наділена цивілізована людина?

2. Що є вищим: стійкість етносу чи стійкість цивілізації?

3. Розкрийте поняття «цивілізаційний зв'язок».

4. Чи залежить виникнення цивілізації від волі людини?

5. За якими ознаками можна визначити постіндустріальний тип цивілізації?

3. Напишіть есе.

Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів:

1. «Людина є мірою всіх речей» (Протагор).

2. «Діяти! Діяти! — ось для чого ми існуємо» (Й. Фіхте).

3. «Культура — друга природа» (Демокрит).

4. «Хто ясно мислить, той ясно висловлюється» (А. Шопенгауер).

5. «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства й у своїй особі, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи б не ставився до неї тільки як до засобу» (І. Кант).

4. Напишіть реферат:

1. Сутність культурологічного підходу у дослідженні цивілізації.
2. Особливості соціологічного підходу в дослідженні цивілізації.
3. Лев Гумільов та етнопсихологічний підхід у дослідженні культури і цивілізації.
4. Географічний детермінізм Льва Мечникова.
5. Типологія цивілізацій за технократичним підходом.
6. Леслі Вайт та його погляди на типологію цивілізацій.
7. О. Шпенглер про поняття «культура» і «цивілізація».

5. Напишіть анотацію:

1. Богачевська І. В. Религиозная идентичность Украины: между Востоком и Западом. *Перекрестки* / Европейский гуманитарный ун-т. Вильнюс, 2012. № 3–4. С. 148–164.
2. Дем'ян В. В. Генеза критеріїв і принципів охорони нематеріальної культурної спадщини у світлі аналізу міжнародних документів. *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2022. № 21. С. 138–147.
3. Джеймс Скотт Протів зерна: глубинная история древнейших государств / пер. с англ. И. Троцук. Москва : Дело ; РАНХиГС, 2020. 328 с.
4. Клиффорд Гирц. Влияние концепции культуры на концепцию человека / пер. Е. М. Лазаревой. *Антология исследований культуры*. Т. 1 : *Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 115–140. (Серия «Культурология XX век»).
5. Кребер А. Л. Стиль и цивилизация / пер. А. А. Борзунова, С. И. Левиковой, Л. А. Мостовой. *Антология исследований культуры*. Т. 1 : *Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 215–270. (Серия «Культурология XX век»).
6. Соціологія міста: навч. посіб. / за заг. ред. О. К. Міхеєвої. Донецьк : Ноулідж, 2010. 464 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6. ТИПОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

Мета практичного заняття: сформувати формування у студентів системних знань про типологію культури.

ПЛАН

1. Основні підходи до типології культури.
2. Теорії та концепції типології культур.
3. Історичні типи культурної людини.
4. Проблема Захід-Схід в культурі.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше та друге запитання розкрийте основні підходи, теорії та концепції типології культур. Визначте типологію культури як метод наукового дослідження, що ґрунтується на розчленуванні системи культури на окремі елементи та групуванні їх за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі або типу. Цей метод спирається на відображення структури культури та закономірностей її розвитку. Окремо охарактеризуйте культурно-історичний підхід, що реалізується за діахронічним або синхронічним принципом (стадіальна модель Л. Моргана); структурний підхід — розглядає світову культуру як сукупність окремих цивілізацій, що існували (існують) у просторово-часовій перспективі (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін) та метод «ідеальних типів», що досліджує соціокультурну реальність, стосовно будь-якого аспекту цієї реальності (явища, процесу, зв'язку, дії та ін.) за допомогою виділення окремих моментів, сторін, рис, образів (німецький соціолог М. Вебер, американський антрополог Дж. Фейблман).

У відповіді на третє питання охарактеризуйте історичні типи культурної людини. Виокремте *античну, або платонівська модель*, ідеалом якої був атлет, поєднуючи у собі фізичну

й духовну досконалість. Світоглядними критеріями античної людини були *краса, міра, гармонія*. Ідеалом людини в епоху Середньовіччя стає людина — аскет — смиренна, духовна, страждаюча особа, яка прагне спокутувати гріхи, а також спасіння з Божою через відмову від усіх мирських благ. Епоха Відродження висуває *гуманістичну модель* культурної людини. Її головними вимогами стають — широка освіченість, моральність. Тип людини епохи *Відродження* — *гуманіст*. (Слово *humanitas* в перекладі з латини — людська природа, людське достоїнство). Ознакою епохи Нового часу стала наукова революція XVII століття та епоха Просвітництва, що висуває людину, яка остаточно повірила у силу свого розуму — раціонально мислячого просвітителя. Охарактеризуйте, яким був тип культурної людини XIX, XX століття — людина доби романтизму та модерної культури? Охарактеризуйте сучасну людину крізь призму її ставлення до оточуючого середовища, природи і до інших людей. Які ризики доводиться долати сучасній людині у повсякденному житті.

У четвертому запитанні, розкриваючи проблему Захід — Схід в культурі та беручи до уваги різноманіття й унікальність східної та західної цивілізації, зупиніться на аналізі таких спільних рис як *стійкість*. Захід рухається уперед, ніби ривками. І кожен ривок (епоха) — Античність, Середньовіччя і т. д., супроводжується крахом старої системи цінностей, а також політики і економіки. Розвиток Сходу, навпаки, постає як суцільна лінія. Нові віяння не руйнують підвалини цивілізації, вони органічно вписуються в старе й розчиняються у ньому. Отже, які б потрясіння не відбувалися, основи східної цивілізації залишаються непорушними. Розкрийте зв'язок східної та західної цивілізації з природою. Європейці різко відокремили себе від природи, перестали відчувати себе її частиною. Людина сходу, навпаки — ніколи не втрачала зв'язку з оточуючим світом. Свої сили вона спрямовує не на пошуки зовнішніх механізмів відшкодування своєї недосконалості, а на те, щоб удосконалити свої душу і тіло. Представники східних культур переконані

в тому, що людина може удосконалювати світ лише тоді, коли досягне гармонії та цілісності у самому собі. Як реалізується відповідність традиціям в східній та західній культурах? Усе нове отримує виправдання лише тоді, коли знаходить подібність у давнині. У культурі Сходу все невпинно повторюється, а видозмінюючись обов'язково зберігає риси подібності. Східне суспільство існує в усталеному ритуалі поведінки. Яким є ставлення до релігії в західній та східній цивілізаціях? Особливе ставлення Сходу до релігії відрізняється від Західного. Релігії Сходу — це, насамперед, шлях самовдосконалення, через удосконалення навколишнього світу. Якщо за християнською традицією Бог створив людину й світ і панує над ними, то на Сході Боги є частиною природи і залежать від неї.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.
6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.

7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

8. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

13. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електроні джерела

14. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyu-slovnuk-terminiv?page=6>

15. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

16. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. Що означає термін «типологія»?

2. У чому відмінність між культурно-історичною типологією культур, структурною типологією та типологією за методом «ідеальних типів»?

3. Розкрийте культурно-історичний тип людини Античності.

4. Розкрийте культурно-історичний тип людини Середньовіччя.

5. Розкрийте культурно-історичний тип людини Нового часу.

6. Розкрийте культурно-історичний тип сучасної людини.

7. Назвіть культурно-релігійні ознаки культур східного типу.

8. Охарактеризуйте конфуціансько-даосистський тип культури.

9. Охарактеризуйте індо-буддійський тип культури.

10. Охарактеризуйте ісламський тип культури.

2. Заповніть таблицю. Розподіліть ознаки відповідно до певного типу культури:

Західний тип культури і його ознаки	Східний тип культури і його ознаки

Антропоцентризм, зорієнтованість на зміну навколишнього світу, наявність непізнаного, екстравертність, почуття обов'язку, поняття свободи, пізнаваність світу безмежна, геоцентризм, інтровертність, колективізм, тоталітаризм, істинним є лише те, що підвладне розуму та волі людини, зорієнтованість на самовдосконалення (зміну самого себе через світ), індивідуалізм.

3. Напишіть есе.

Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Життя, не перевірене критикою, не варте того, щоб його прожити» (Сократ).

2. «Природа є причина самої себе» (Б. Спіноза).

3. «Я мислю, отже існую» (Р. Декарт).
4. «Подібно тому, як буває милосердя, яке карає, так і буває жорстокість, яка милує» (Августин Аврелій).
5. «Переймайся не тим, що люди тебе не знають, а тим, що ти не знаєш людей» (Конфуцій).
6. Моє власне бачення ідеальної держави III тисячоліття?

4. Напишіть реферат:

1. «Стійкість» як культурна ознака східної та західної цивілізацій.
2. Зв'язок з природою в культурі східної та західної цивілізацій.
3. Відповідність і пріоритет традицій в ознаках східної та західної цивілізацій.
4. Ставлення до релігії в східних та західних цивілізаціях.
5. Проблема співвідношення Заходу і Сходу у працях Лесли Вайта.

5. Напишіть анотацію:

1. Корабльова В. Європа як об'єкт бажання: Україна між «психологічною Європою» та «ментальним совком». *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2020. Т. 18. № 2. С. 37–54
2. Схід-Захід: іст.-культ. зб. Вип. 16–17. Нео-антиколоніалізм vs нео-імперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі / за ред. Г. Грінченко, Т. Дзядевич ; Східний інститут українознавства ім. Ковальських та ін. Харків : «НТМТ», 2013. 551 с.
3. Тейлор Ч. Секулярна доба / пер. з англ. О. Панич. Київ : Дух і літера, 2018. 664 с.
4. Шарма Р. Злет і занепад країн. Хто виграє і програє на світовій арені / пер. А. Іщенко Київ : Наш Формат, 2018. 408 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7.

МОРАЛЬ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

Мета практичного заняття: сформувати у студентів системні знання з питань моралі як культурного феномена.

ПЛАН

1. Поняття «мораль», «моральна культура».
2. Функції та принципи моральної культури.
3. Типи моральної культури.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Відповідь на перше запитання почніть із визначення поняття «мораль». Що означає слово «мораль» та близькі за змістом терміни «моральність» та «етика»? У чому відмінність між ними? Охарактеризуйте структуру моралі за І. Кантом. У чому, на думку вченого, виявляються природні, людські та особистісні задатки людини. Розкрийте сутність моралі як соціокультурного явища у працях Е. Дюркгейма, М. Вебера, Т. Парсонса. Дайте визначення поняття моральної культури як комплексу цінностей і норм, що регулюють відносини між людьми в їх повсякденному житті. Охарактеризуйте основні категорії моралі — *добро і зло* як цінність і антицінність. Визначте роль моральних цінностей і моральних регулятивів (норми) у суспільстві.

У відповіді на друге запитання охарактеризуйте основні соціокультурні функції моралі — мотиваційну, конститутивну, координаційну. Розкрийте основні етапи формування моральної культури особистості — елементарна моральність, конвенціональна моральність, автономна моральність. Охарактеризуйте головні мотиви моральної поведінки — совість (вияв відповідальності перед іншими людьми) та сором — вияв відповідальності перед собою.

У відповіді на третє запитання охарактеризуйте такі типи моралі як: *гедонізм* — етика задоволення, як найвище благо та мета життя; *егоїзм* (его — я) — етика життя для себе; *індивідуалізм* — визнання пріоритету особистих інтересів перед громадськими, автономія особистості, нонконформізм; *колективізм* — залежність від колективу, підпорядкування своїх інтересів громадським, конформізм; *етика боротьби* — *етика співпраці* (В. Лефевр). Розкрийте *основні принципи етики боротьби*: можливий компроміс між добром і злом, якщо він згодом може стати корисним для добра; мета виправдовує засоби; непримиренність, орієнтація на боротьбу в стосунках із людьми та *основні принципи етики співпраці*: компроміс між добром і злом неприпустимий, засуджується будь-який відступ від добра; мета не виправдовує засоби, не можна в ім'я «добра» застосовувати «зло»; стосунки між людьми мають будуватися на співпраці й співробітництві, навіть якщо люди дотримуються різних поглядів; чоловіча етика — жіноча етика, обумовлені відмінностями у вимогах до гендерної поведінки чоловіків і жінок.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів

акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.

6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.

7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

8. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

11. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

12. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

13. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

14. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електроні джерела

15. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyu-slovnuk-terminiv?page=6>

16. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

17. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. У чому відмінність між поняттями «мораль» і «моральність»?
2. Кому належить першість в осмисленні моральності?
3. Назвіть відомі вам механізми моралі у суспільстві?
4. Охарактеризуйте структуру моралі за І. Кантом.
5. Розкрийте основні соціокультурні функції моралі.
6. Назвіть типи моралі.
7. Охарактеризуйте основну норму моральної поведінки: «Робити добро, не чинити зла».
8. Чи суперечать суспільні норми природі людини як творчої істоти?
9. Назвіть головний мотив моральної поведінки.

3. Напишіть есе.

Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Добро є те, що корисно людині і людству одночасно» (Ф. Бекон).
2. «Дехто вважає себе повелителем інших, а сам не перестає бути рабом» (Ж.-Ж. Руссо).
3. «Не чини іншим того, чого не бажаєш собі» (Конфуцій).
4. «Полюби і роби що хочеш» (А. Августин).
5. «Чиста совість є винаходом диявола» (А. Швейцер).
6. «Що таке добро? Все що помножує в людині почуття сили, жадання влади і зрештою, саму силу. Що таке зло? Усе, що походить від слабкості. Що таке щастя? Коли відчуваєш, як зростає сила, отже, долається опір...» (Ф. Ніцше).

4. Напишіть реферат:

1. Моральні норми як координати культури.
2. Цінності права і право як цінність.
3. Кодекс професійної етики культуролога.

5. Напишіть анотацію:

1. Архіпов В. І., Блага А. Б., Мартиненко О. А. Вразливі групи населення як об'єкти гендерно зумовленого насильства в умовах гібридної війни. *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 1. С. 7–13.

2. Богачевська І. В. Сучасна релігійна свідомість православних українців: між міфом та ритуалом. *Релігія та Соціум* : між нар. часопис. Чернівці : Рута, 2011. №1(5). С. 5–10

3. Култаєва М. Д. М. Гайдеггер у спогадах колег та учнів. Мартін Гайдеггер очима сучасників. Київ : Стилос, 2002. С. 3–23.

5. Лютий Т. Ніцше. Самоперевершення. Київ : Темпора, 2016. 978 с.

6. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія / пер. з нім. В. Приходька. Київ : Дух і літера, 2010. 348 с.

7. Терновська М. Генеалогія stories: конструювання суб'єкта зображеннями, що зникають *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2022. Т. 18. № 2. С. 177– 184.

8. Фрідман М. Капіталізм і свобода / пер. Н. Рогачевської. Київ : Наш Формат, 2017. 216 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8.

ПРАВО І ПРАВОВА КУЛЬТУРА

Мета практичного заняття: формування у студентів розуміння сутності правової культури.

ПЛАН

1. Поняття «право», «правова культура».
2. Становлення правової культури.
3. Функції правової культури.
4. Структура правової культури суспільства.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше запитання дайте визначення поняття права як визначеної суспільством системи законів, спрямованих на забезпечення соціального порядку і захисту прав людини. Чим право, як явище в житті суспільства, є близьким до моралі та відрізняється від нього? Розкрийте сутність правової культури як комплексу регулятивів і цінностей відповідно до яких будується правопорядок у країні. Охарактеризуйте складники правової культури — *знання права, ставлення до права, навички правової поведінки*. Охарактеризуйте види правової культури відповідно до носія (правова культура суспільства, правова культура особи, правова культура професійної групи).

У відповіді на друге запитання розкрийте історію становлення права у світовій культурі. Назвіть перші у світі правові документи та час їх виникнення. Розкрийте значення римського права, його вплив на формування та розвиток правових систем світу. Охарактеризуйте фундаментальні цінності права в контексті соціокультурної системи сучасного суспільства, що ґрунтується на безперечних цінностях інтелекту, духу, свободи, моралі.

У третьому запитанні назвіть та охарактеризуйте функції правової культури. Проаналізуйте основні показники правової культури в державі: відповідність права вимогам справедливості та свободи, якість системи законодавства, форми і методи правового регулювання, участь громадян в управлінні державою, рівень якості роботи правоохоронних і правозастосовних органів та посадових осіб, рівень правотворчої та правореалізаційної культури; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб, їх переконаність у необхідності діяти відповідно до вимог норм права; знання про державний устрій, призначення держави, політичну систему суспільства; правові знання, що охоплюють знання конкретних норм права; стан законності та правопорядку; престиж юридичної професії; авторитет і належний ступінь розвитку юридичної науки.

У відповіді на четверте запитання охарактеризуйте структуру правової культури суспільства:

— правосвідомість як високий рівень свідомості, що включає оцінку закону з позицій справедливості, прав людини;

— правомірна поведінка як правова активність громадян, що полягає в їх належній поведінці;

— юридична практика як ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних і правоохоронних органів;

— стан законності та правопорядку як суспільні відносини, врегульовані за допомогою правових засобів.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.

2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.

3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.

4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.

5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.

6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.

7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

8. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

11. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

12. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

13. Литвиненко А. І. Букіна Т. В. Незламність української нації – уроки для світу. *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 1. URL: <http://politicus.od.ua/index.php/2022-ukr?id=52>

14. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

15. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

17. Термінологічний словник з культурології / уклад. Н. Ю. Больша. Київ : МАУП, 2004. 142 с.

18. Топчій Г. С., Литвиненко А. І., Івженко І. Б. Гендерна політика в Україні: сучасні трансформації. *Наукові перспективи* : наук. журн. Київ, 2022. № 1(19). С. 233–245.

Електронні джерела

19. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyy-slovyk-terminiv?page=6>

20. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

21. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання

1. Дайте визначення поняття «правова культура».
2. Розкрийте ознаки правової культури.
3. Назвіть та охарактеризуйте рівні правової культури.
4. Розкрийте основні вимоги до правової культури влади.
5. Охарактеризуйте вимоги до правової культури населення.
6. Що таке правосвідомість, від чого вона залежить?
7. Від чого залежить міцність правопорядку в державі?

3. Напишіть есе.

Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Чесна і нечесна людина пізнаються не тільки з того, що вони роблять, а й з того, що вони бажають» (Демокрит).
2. «Людина, яка володарює над іншими, втрачає власну свободу» (Ф. Бекон).

3. «Поводься з тими, хто нижче за тебе так, як би ти хотів, щоб з тобою поводитися ті, хто вище за тебе» (Сенека).

4. «Бути нижче самого себе — не що інше, як неосвіченість, а бути вище самого себе — не що інше, як мудрість» (Сократ).

5. «По собі можна пізнати інших» (Лао-цзи).

6. «Що розумне, те дійсне і що дійсне, те розумне» (Г. Гегель).

4. Напишіть реферат

1. Право як система соціокультурних норм і стосунків.

2. Правова культура: поняття, види, стосунки.

3. Правова культура особи як умова прогресивного правового розвитку особистості.

4. Правова культура моєї професійної групи.

5. Напишіть анотацію

1. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX–XX ст. : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 488 с

2. Зелена О. Я. Молоде покоління в координатах політичної культури України *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2019. Вип. 6. С. 42–48.

3. Кропивко В. В. Політична реклама в інтернет-комунікаціях. *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 1. С. 61–65.

4. Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність : щодо функції цілей у соціальних системах / пер. з нім. М. Бойченка, В. Кебуладзе. Київ : Дух і літера, 2011. 335 с.

5. Попович М. В. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018. 524 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9.

ПОЛІТИКА І ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА

Мета практичного заняття: формування у студентів розуміння понять «політика» і «політична культура».

ПЛАН

1. Поняття «політична культура».
2. Чинники формування політичної культури.
3. Структура політичної культури
4. Типи і функції політичної культури.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні, розкриваючи поняття «політична культура» зауважте, що вперше цей термін вжив німецький філософ XVIII століття Й.-Г. Гердер. Проте концептуальна розробка проблем політичної культури розпочалася лише в середині XX століття. Наведіть приклади, як висвітлювалася проблема політичної культури у тогочасній науковій літературі. Прокоментуйте вислів американського соціолога Г. Алмонда: «Коли ми говоримо про політичну культуру якогось-небудь суспільства, ми маємо на увазі політичну систему, засвоєну у свідомості, почуттях і оцінках населення». Що він мав на увазі? Проаналізуйте також висловлювання стосовно політичної культури вчених — Е. Вятра, В. Муляра і О. Левцун. На думку останнього: «Політична культура — це система відносно стійких настанов, переконань, уявлень, моделей поведінки, що склалися історично і виявляються в безпосередній діяльності суб'єктів політичного процесу. Це спосіб діяльності людей на основі певних цінностей, переконань, уявлень». Прокоментуйте цю цитату. У висновку наголосіть, що політична культура як частина загальної культури є історично і соціально зумовленим продуктом життєдіяльності людей, їхньої політичної діяльності. Незважаючи на

різноманітність підходів політична культура розглядається як універсальне соціокультурне явище, що пронизує всі фази та етапи політичного процесу в суспільстві.

У другому питанні назвіть і охарактеризуйте чинники формування політичної культури. Наголосіть, що суттєвим у становленні і функціонуванні політичної культури є політичні інтереси людей і політична свідомість суспільства, його політичний досвід і рівень політичного знання. Розкрийте поняття «політичні інтереси», «політична свідомість» і «політичний досвід». Охарактеризуйте зв'язок між ними.

У відповіді на третє запитання розкрийте структуру політичної культури. Охарактеризуйте сутність і роль політичної поведінки, політичної свідомості і культури функціонування політичних інститутів в системі політичної культури як цілісної системи, звертаючи увагу на те, що кожний із цих складників доповнюють один одного і перебувають у постійній динаміці.

Відповідаючи на четверте запитання, назвіть і прокоментуйте кожний із типів політичної культури (патріархальна (парафіяльна), підданська, активістська, традиційна, буржуазно-демократична, політична культура соціалістичної демократії, тоталітарного політичного режиму, загальна політична культура, політична субкультура). Назвіть і охарактеризуйте функції політичної культури.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.

4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.

5. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.

6. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

7. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

8. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

9. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

10. Литвиненко А. І. Букіна Т. В. Незламність української нації – уроки для світу. *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 1. URL: <http://politicus.od.ua/index.php/2022-ukr?id=52>

11. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

12. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

13. Термінологічний словник з культурології / уклад. Н. Ю. Більша. Київ : МАУП, 2004. 142 с.

14. Топчій Г. С., Литвиненко А. І., Івженко І. Б. Гендерна політика в Україні: сучасні трансформації. Наукові перспективи : наук. журн. Київ, 2022. № 1(19). С. 233–245.

Електроні джерела

15. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyy-slovnuk-terminiv?page=6>

16. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

17. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. Кому належить вислів: «Політична культура — це сукупність позицій, цінностей і зразків поведінки, що стосуються взаємовідносин влади і громадян»?

2. Кому належить вислів: «Найкраще було б розглядати політичну культуру як сукупність не тільки політичної свідомості та поведінки, а й способів політичної діяльності».

3. Назвіть чинники формування політичної культури.

4. З яких елементів складається структура політичної поведінки?

5. З яких елементів складається структура політичної свідомості?

6. З яких елементів складається структура культури функціонування політичних інститутів?

7. Наведіть приклади політичних субкультур.

2. Заповніть таблицю:

Структура політичної культури		
політична поведінка	політична свідомість	функціонування політичних інститутів

Культура політичної діяльності; культура прийняття та реалізації політичних рішень; політичні традиції, цінності, звичаї, норми; політичні інтереси; культура виборчого процесу;

культура регулювання політичних конфліктів; культура політичної участі.

3. Напишіть есе.

Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Демократія — не найкращий винахід людства, але нічого кращого воно поки що не придумало» (В. Черчилль).

2. «В інтересах всього людства, щоб існував Бог, який карав би те, чого не в змозі придушити людське правосуддя» (Вольтер).

3. «Завдання права зовсім не в тому, щоб світ, у якому панує зло, перетворився на Царство Боже, а тільки в тому, щоб він — передчасно не перетворився на пекло» (вважав В. Соловйов).

4. «Свобода є пізнаною необхідністю» (Б. Спіноза).

5. «Поки люди живуть без загальної влади, що тримає їх у страху, вони знаходяться у тому стані, який називається війною, а саме — у стані війни всіх проти всіх» (Т. Гоббс).

6. «Я зневажаю людей, що засудили мене, але не можу не шанувати законів моєї держави» (Сократ).

4. Напишіть реферат:

1. Поняття політичної культури.

2. Типи політичної поведінки за М. Вебером.

3. Функції і типи політичної культури.

4. Особливості політичних культур тоталітарного режиму.

5. Особливості політичних культур демократичного режиму.

5. Напишіть анотацію:

1. Бакланова Н. М., Букач В. М. Категорія «політичної культури» в науковому та публічному дискурсах *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 1. С. 94–102.

2. Белл Д. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / пер. О. Дем'янчук. Київ : Наш Формат, 2017. 312 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10.

РЕЛІГІЯ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

Мета практичного заняття: сформувати у студентів системні знання про релігію як феномен духовної культури.

ПЛАН

1. Поняття «релігія».
2. Структура релігії.
3. Типології релігій.
4. Функції релігії.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше запитання дайте визначення поняття «релігія», розкрийте його сутність. Охарактеризуйте природу релігії, як культурного явища, з'ясуйте вплив релігії як на світ внутрішніх людських потреб, так і на духовну культуру людства загалом. Визначте центральну категорію релігії. Прокоментуйте особливості, якими характеризується релігійна віра: 1) віра у реальне існування надприродного; 2) емоційне ставлення до надприродного; 3) переконаність в існуванні особливих відносин між надприродним і людиною. З чим пов'язані переконання віруючого в те, що надприродне не лише існує, а й може впливати на людську долю? Назвіть відомі вам праці світових та українських мислителів, які осмислювали феномен релігії (І. Кант, Ф. Шлейєрмахер, Г. Гегель, Л. Фейєрбах, Г. Сковорода, П. Могила). Коли виникло релігієзнавство? Назвіть його найвизначніших представників (Е. Тайлор, Г. Спенсер, Дж. Леббок, Дж. Фрейзер). Охарактеризуйте філософський, соціологічний, психологічний підходи до визначення сутності релігії. У висновку розкрийте роль феномена релігії в духовному житті людства.

У другому питанні охарактеризуйте структуру релігії, виокремлюючи в ній такі основні елементи: релігійна свідомість, релігійні почуття, релігійний культ, релігійні організації. Охарактеризуйте специфіку кожного з цих елементів.

У третьому питанні розкрийте такі типи релігій: родоплемінні культури; ранні національні релігії; пізні національні релігії; світові релігії. У чому їх особливість?

Відповідаючи на четверте запитання охарактеризуйте ілюзорно-компенсаторну, світоглядну, регулятивну, інтегративну і комунікативну функції релігій. Яка з них, на вашу думку є найголовнішою?. Відповідь обґрунтуйте.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.
6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.
7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.

8. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія: термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

13. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електроні джерела

14. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyy-slovyk-terminiv?page=6>

15. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

16. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. Назвіть ранню форму релігії, що ґрунтується на вірі в загальне одухотворення природи (існування душ і духів).

2. Назвіть світові релігії та час їх виникнення.

3. Назвіть 12 догматичних положень християнського символу віри.

4. Назвіть підхід спрямований на емоційне сприйняття ідеї Бога як феномена психічного життя людини.

5. У чому полягає специфіка релігійних почуттів?

6. Що таке релігійний культ?

7. Як називається християнська релігійна організація, що перебуває у стадії становлення?

8. Назвіть три типи релігійних організацій у християнстві.

9. Яка релігія проповідує віру в Аллаха?

10. Назвіть рівні релігійної свідомості.

11. Чим зумовлений зміст релігійної свідомості на буденному рівні?

12. Чим зумовлений зміст релігійної свідомості на теоретичному рівні?

13. Що є головним у віровченні буддизму?

2. Напишіть есе. Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Якби Бога не було, його слід було би вигадати» (Вольтер).

2. «Віруй, щоб зрозуміти» (А. Августин).

3. «Чим більше я знаю, тим більше я не знаю» (Сократ).

4. «Бог створив людський розум подібним до дзеркала, здатного відобразити увесь Всесвіт» (Ф. Бекон).

5. «Божественна істина є мірою всякої істини» (Т. Аквінський).

3. Напишіть реферат:

1. Християнський і мусульманський Символи віри».

2. Основні риси пізніх національних релігій.

3. Сутність філософської концепції релігії.

4. Вплив надприродного на людську долю з погляду релігії.

5. «Чотири благородні істини» буддизму.

6. Релігійна свідомість сучасної «цифрової людини».

5. Напишіть анотацію:

1. Богачевська І. В. Методологічні аспекти побудови семіотичної моделі релігії. *Українське релігієзнавство*. 2001. № 20. С. 32–40.

2. Богачевська І. В. Сучасна релігійна свідомість православних українців: між міфом та ритуалом. *Релігія та Соціум* : між нар. часопис. Чернівці : Рута, 2011. №1(5). С. 5–10

3. Богачевська І. В. Релігійна ідентичність України: между Востоком и Западом. *Перекрестки* / Европейский гуманитарный ун-т. Вильнюс, 2012. № 3–4. С. 148–164.

4. Герасимчук В. А. Філософський роман ХХ століття. Специфіка тексту. Київ : ПАРАПАН, 2007. 392 с.

5. Дільтей В. Історія молодого Гегеля / пер. з нім. О. Литвиненка; наук. ред. Ю. В. Кушакова. Київ : Три крапки, 2008. С. 59–278.

6. Уайт Л. А. Государство и церковь: его формы и функции / пер. Ю. С. Терентьева. *Антология исследований культуры*. Т. 1 : *Интерпретация культуры*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 285–314. (Серия «Культурология ХХ век»).

7. Юдкін І. М. Система сакральних образів української культури. Світлана Оляніна. Український іконостас: символічна структура та іконологія. Київ: Артєк 5, 2019. 400 с. *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2020. Т. 18. № 2. С. 185–187.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11.

НАУКА ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

Мета практичного заняття: формування у студентів системних знань про науку як феномен культури

ПЛАН

1. Поняття науки.
2. Культурна сутність науки.
3. Структура науки.
4. Критерії науковості.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У відповіді на перше і друге запитання дайте визначення поняття науки як галузі культури, пов'язаної зі спеціалізованою діяльністю, спрямованою на створення системи знання про природу, суспільство і людину. Розкриваючи сутність науки зазначте, що з одного боку наука це — процес, пошук істини, пізнання об'єктивного світу, з іншого — система знань про об'єктивну реальність, що зафіксована і систематизована у теоріях, поняттях, дефініціях, алгоритмах та ін. Дайте відповідь — коли зародилася наука? Як впливала наука на різні сфери суспільства і культуру загалом протягом історії?

У третьому запитанні, розкриваючи науку як цілісну систему наголосіть, що наука має свій специфічний культурний зміст і суспільне значення. Охарактеризуйте структуру науки та прокоментуйте її умовний поділ на природознавчі, суспільні, гуманітарні і технічні науки; фундаментальні і прикладні. Назвіть і розкрийте основні компоненти науки (наукове дослідження, соціальні інститути, колективний або індивідуальний творець).

Відповідаючи на четверте запитання розкрийте критерії науковості. Почніть із визначення мети науки — це опис, пояснення і передбачення процесів і явищ дійсності на підставі

наукових законів. Прокоментуйте кожний із критеріїв науковості — доказовість, аргументованість, обґрунтованість, несуперечливість, статичність, виявлення причинно-наслідкового зв'язку. Охарактеризуйте сутність наукового дослідження як творчого процесу, спрямованого на зміну парадигм, методів і стереотипів мислення. Що лежить в основі наукового дослідження? Назвіть та прокоментуйте рівні наукового дослідження — емпіричний і теоретичний. Поясніть, що таке науковий результат?

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.
6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.
7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.
8. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.

9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

13. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електронні джерела

14. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyu-slovnuk-terminiv?page=6>

15. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

16. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання:

1. Що таке наука?
2. Коли зародилася наука?
3. Назвіть закономірності функціонування і розвитку науки.
4. Назвіть рівні наукового дослідження
5. На якому рівні наукове дослідження набуває форми наукової теорії?
6. Що варто розуміти під науково-технічною революцією?
7. Що таке наукове виробництво?

8. Назвіть види діяльності тісно пов'язані із науковою працею.

9. Розкрийте поняття «соціальний інститут».

10. Що таке ерудиція?

11. Порівняйте поняття «ерудиція» і «кваліфікація».

2. Напишіть есе.

Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Найкращим із доведень є досвід, якщо він корениться в експерименті» (Ф. Бекон).

2. «Знання — сила» (Р. Бекон).

3. «Чим більше я знаю, тим більше я не знаю» (Сократ).

4. «Треба прагнути до широти мислення, а не до простого накопичення знань» (Демокрит).

5. «Ваша ідея недостатньо божевільна, щоб бути вірною» (Нільс Бор).

6. «Якщо існує наука, яка дійсно потрібна людині, то це та, якої я навчаю, а саме — відповідним чином зайняти вказане людині місце у світі і з якої можна навчитися тому, яким треба бути, щоб бути людиною» (І. Кант).

3. Напишіть реферат:

1. Соціокультурні детермінації науки.

2. Етичний імператив ученого.

3. Основні компоненти науки.

4. Методи наукового пізнання.

5. Дослідницькі принципи науки.

5. Напишіть анотацію:

1. Вінникова Н. А. Китай як глобальна цифрова імперія. *Politicus* : наук. журн. / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 1. С. 128–133.

2. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту / пер. з нім. і післямова В. Кебуладзе. Харків : Фоліо, 2018. 544 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 12.

МИСТЕЦТВО ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

Мета практичного заняття: сформувати у студентів системні знання про мистецтво як феномен культури.

ПЛАН

1. Мистецтво як форма духовної культури.
2. Функції мистецтва.
3. Художній образ і художня картина світу.
4. Теорії походження мистецтва.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Відповідаючи на перше і друге запитання дайте визначення поняття мистецтва як форми духовної культури особливого виду естетичної діяльності людини в освоєнні світу. Що є метою мистецтва? Які функції виконує мистецтво у суспільстві? Назвіть і прокоментуйте їх. Наведіть приклади суспільно-перетворюючої, прогностичної, пізнавально-евристичної, гедоністичної та виховної функцій мистецтва.

Відповідаючи на третє запитання розкрийте поняття художнього образу як естетичної категорії, що характеризує особливий, властивий лише мистецтву спосіб і форму освоєння та перетворення дійсності. Розкрийте поняття художньої картини світу як створеного мистецтвом образу дійсності, чуттєвого компоненту світогляду людини. Як тлумачив сутність картини світу А. Ейнштейн? Прокоментуйте його висловлювання: «Людина постійно намагається якимось адекватним способом створити у свідомості просту та ясну картину світу для того, щоб відірватися від світу відчуттів, певною мірою зробити спробу замінити цей світ створеною таким чином картиною. На цю картину та її оформлення людина переносить центр ваги свого духовного життя, щоб у ній

отримати спокій і впевненість, які вона не може знайти в занадто тісному, запаморочному коловороті власного життя».

У відповіді на четверте запитання, назвіть і коротко охарактеризуйте теорії походження мистецтва: ігрової (Ф. Шіллер, Й. Гейзінга), магічної (Рейнак), трудової (Л. Бюхер), біологічної (Ч. Дарвін) і психоаналітичної (З. Фройд).

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 352 с.
2. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 320 с.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. посіб. / за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. / Ун-т «Україна». Київ, 2006. 323 с.
4. Козира Є. В. Культурологія : навч. посіб. Київ : Медицина, 2017. 350 с.
5. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. I–IV рівнів акредитації / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 236 с.
6. Культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. Т. Б. Гриценко. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 390 с.
7. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 370 с.
8. Шевнюк О. Л. Культурологія: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2007. 258 с.
9. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

Додаткова література

10. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 439 с.

11. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко ; гол. ред. В. Головка. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

12. Литвиненко А. І. Історико-методичні аспекти аналізу та інтерпретації візуальних текстів культури. Імідж сучасного педагога : електрон. наук. фах. журн. / Полтавська акад. неперервної освіти ім. М. В. Остроградського. Полтава, 2022. № 2 (203). С. 36–40.

13. Литвиненко А. І. Символізм у мистецтві: ікона і портрет. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених / Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич : Гельветика, 2022. Вип. 50. С. 115–120.

14. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : Скіф, 2012. 439 с.

15. Сучасна культурологія : навч. посіб. для студ. вузів / ред. К. В. Кислюк. Київ : Кондор, 2016. 341 с.

Електронні джерела

16. Культурологічний словник термінів. URL: <http://studcon.org/kulturologichnyu-slovnyk-terminiv?page=6>

17. Офіційний сайт каналу «Культура». URL: cultureua.com.

18. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: mincult.kmu.gov.ua

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Дайте відповідь на запитання :

1. Що таке «художня картина світу»?
2. Назвіть основні види мистецтва.

3. Назвіть функції мистецтва.
4. Дайте визначення поняття «художня школа».
5. Дайте визначення поняття «художній напрям».
6. Дайте визначення поняття «вид мистецтва».
7. Назвіть епічні жанри мистецтва.
8. Розкрийте структуру процесу художньої творчості.
9. Охарактеризуйте динаміку розвитку мистецтва.

2. Напишіть есе. Як ви розуміє висловлювання видатних мислителів?

1. «Життя без свят — це довгий шлях без заїжджого двору» (Демокрит).
2. «Люди перестають мислити, коли перестають читати» (Д. Дідро).
3. «Хто помер, але не забутий, той безсмертний» (Лао-цзи).
4. «Усе тече, усе змінюється, і не можна двічі увійти в одну й ту саму річку» (Геракліт).

3. Напишіть реферат:

1. Сутність і структура художньої культури.
2. Роль «художньої картини світу» в житті людини.
3. Біологічна та психоаналітична теорії походження мистецтва.
4. Мистецтво як діяльність людини.

5. Напишіть анотацію:

1. Рудник І. П. Самобутність національної ідентичності у творчості Дніпрової Чайки (від минулого до сьогодення). *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2022. Т. 21. № 1. С. 102–112.

2. Юдкін І. М. Феноменологічна інтуїція в мистецькій інтерпретації історії. *Культурологічна думка* : зб. наук. пр. / Ін-т. культурології Нац. акад. мист. України. Київ, 2020. Т. 17. № 1. С. 8–18.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

---

1. Предметом культурології є:

- a) історичний аспект культури;
- b) загальні закономірності розвитку культури;
- c) комунікативний аспект культури;
- d) ціннісно-смісловий аспект культури;
- e) морфологічний аспект культури.

2. Архетипи — це:

- a) типи архаїчної культури;
- b) типи мисленнєвої діяльності;
- c) типи первісних структур свідомості;
- d) типи надреальності;
- e) типи структур культурного організму.

3. Термін «культурологія» вперше використано:

- a) М. Вебером;
- b) Л. Вайтом;
- c) Дж. Віко;
- d) Г. Спенсером;
- e) Г. Гегелем.

4. Слово «культура» спочатку тлумачилось як:

- a) правила поведінки в суспільстві;
- b) способи обробки землі;
- c) інтелектуальні досягнення людства;
- d) матеріальні досягнення людства;
- e) штучне середовище існування людини.

5. Субкультура — це:

- a) сукупність негативно інтерпретованих норм культури;
- b) сукупність норм культури, що суперечать її фундаментальним засадам;
- c) сукупність специфічних норм всередині культури;

- d) сукупність норм культури, що орієнтують на формування споживацького світогляду людини;
- e) сукупність професійних норм культури.

6. Різке неприйняття норм фундаментальної культури — це:

- a) конформізм;
- b) конфлікт;
- c) субкультура;
- d) контркультура;
- e) альтернативна культура.

7. Традиція — це:

- a) дії, що супроводжують важливі моменти життєдіяльності людини;
- b) особливості буденної поведінки людини, які визначають її належність певному соціальному колу;
- c) стереотипи поведінки, що транслюються від покоління до покоління;
- d) елементи художнього стилю, що зберігаються в культурі тривалий час;
- e) елементи соціокультурного спадку, що передаються від покоління до покоління і зберігаються тривалий час.

8. Динаміка культури визначається:

- a) повним запереченням попередніх традицій;
- b) поступовим розвитком нового;
- c) революційними змінами цінностей;
- d) повтореннями тих самих циклів;
- e) діалектичним поєднанням всього названого вище.

9. Масова культура — це:

- a) процес розповсюдження інформації на масову аудиторію;
- b) процес формування споживацького світогляду людей;
- c) процес індустріалізації суспільства;

- d) процес інформатизації суспільства;
- e) процес адаптації цінностей високої культури.

10. Культура, орієнтована на можливості маніпулювання свідомістю великих людських колективів, — це:

- a) елітарна культура;
- b) народна культура;
- c) масова культура;
- d) традиційна культура;
- e) інформаційна культура.

11. Функція знаків полягає в:

- a) передачі інформації;
- b) відображенні дійсності;
- c) здійсненні спілкування;
- d) вираженні смислів;
- e) організації колективної єдності.

12. Структуру культури можна представити на рівні:

- a) спеціалізованого і буденного;
- b) масового й елітарного;
- c) високого і низького;
- d) всього перерахованого;
- e) всього перерахованого, крім c).

13. Культура класифікується за споживачем на:

- a) матріархальну, патріархальну;
- b) регресивну, прогресивну, стагнаційну, репресивну;
- c) міфологічну, релігійну, наукову;
- d) масову, елітарну;
- e) рабовласницьку, феодальну, капіталістичну, комуністичну.

14. Семантика вивчає:

- a) знакові системи;
- b) смисли знакових систем;

- c) процеси комунікації;
- d) взаємодію знаків;
- e) відношення знаків до їх користувачів.

15. Морфологія культури вивчає:

- a) динаміку культури;
- b) класифікацію культури;
- c) онтологію культури;
- d) структуру культури;
- e) семантику культури.

16. Ідеал людини в культурі Давнього Сходу:

- a) універсал;
- b) мислитель;
- c) страстотерпець;
- d) раб;
- e) герой.

17. Людина в культурі Давнього Сходу:

- a) дієва;
- b) персоналістична;
- c) родова;
- d) суперечлива;
- e) раціональна.

18. Концептуальна характеристика античного типу культури:

- a) державність;
- b) персоналістичність;
- c) естетизм;
- d) пластичність;
- e) духовність.

19. Давньогрецька світо модель:

- a) антропоморфна;
- b) соціальна;
- c) державна;
- d) персоналістична;

е) антропоцентрична.

20. Людини в античній культурі:

- а) універсал;
- б) мислитель;
- в) страстотерпець;
- г) раб;
- е) герой.

21. Давньоримська світо модель:

- а) антропоморфна;
- б) соціальна;
- в) державна;
- г) персоналістична;
- е) антропоцентрична.

22. Східна культура орієнтована на:

- а) позачасовість;
- б) теперішнє;
- в) майбутнє;
- г) минуле і майбутнє;
- е) минуле.

23. Ренесансна модель світу:

- а) антропокосмічна;
- б) антропоморфна;
- в) антропоцентрична;
- г) космоцентрична;
- е) космоморфна.

24. Абсолют Середньовіччя:

- а) природний;
- б) соціальний;
- в) державний;
- г) космологічний;
- е) особовий.

25. Ідеальна особистість Середньовіччя:

- a) герой;
- b) мислитель;
- c) страстотерпець;
- d) раб;
- e) універсал.

26. Доба Відродження — це відродження традиції культури:

- a) архаїчної;
- b) давньосхідної;
- c) далекосхідної;
- d) античної;
- e) середньовічної.

27. Ідеальна особистість Ренесансу:

- a) герой;
- b) мислитель;
- c) страстотерпець;
- d) раб;
- e) універсал.

28. Модель часу доби Середньовіччя:

- a) циклічна;
- b) хвильова;
- c) лінійна;
- d) позачасова;
- e) спіральна.

29. Утвердження суб'єктивності світобачення притаманне:

- a) бароко;
- b) рококо;
- c) класицизму;
- d) реалізму;
- e) імпресіонізму.

30. Ідея природної людини є парадигмою:

- a) бароко;
- b) рококо;
- c) класицизму;
- d) романтизму;
- e) реалізму.

31. Світо модель Нового часу:

- a) позачасова;
- b) позапросторова;
- c) просторова;
- d) часова;
- e) просторово-часова.

32. Атомістична картина світу характеризує культуру:

- a) античну;
- b) середньовічну;
- c) ренесансну;
- d) нову;
- e) новітню.

33. Класицизм XVIII ст. воскресив дух:

- a) архаїки;
- b) Давнього Сходу;
- c) античності;
- d) Середньовіччя;
- e) Ренесансу.

34. Доба Нового часу позначена домінуванням мистецтв:

- a) просторових;
- b) часових;
- c) синтетичних;
- d) просторових і часових;
- e) візуальних.

35. Герой класицизму орієнтований на:

- a) прекрасне;
- b) прагматичне;
- c) підсвідоме;
- d) розум;
- e) почуття

36. Універсалізм світобачення — сутність філософської концепції:

- a) реалізму;
- b) імпресіонізму;
- c) постімпресіонізму;
- d) експресіонізму;
- e) сюрреалізму.

37. Ідеал людини Нового часу:

- a) богоподібна істота;
- b) природна людина;
- c) дієвий герой;
- d) «мисляча тростина»;
- e) страстотерпець.

38. Трагічний конфлікт особистості і суспільства є концепцією стилю:

- a) бароко;
- b) класицизму;
- c) рококо;
- d) реалізму;
- e) романтизму

39. Відомий заклик: «Знання — сила» — був породженням епохи:

- a) античної;
- b) середньовічної;
- c) ренесансної;
- d) нової;
- e) новітньої.

40. Онтологія — це:

- a) розділ філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування, розвитку сутнісного, найважливішого.
- b) вчення про буття, у якому досліджуються загальні основи, принципи буття, його структура і закономірності;
- c) галузь культури.
- d) сюрреалізму;
- e) абстракціонізму

41. Сповідальність характерна для художнього мислення:

- a) бароко;
- b) рококо;
- c) класицизму;
- d) реалізму;
- e) романтизму.

42. Механістична модель світу характерна для культури:

- a) античної;
- b) середньовічної;
- c) ренесансної;
- d) нової;
- e) новітньої.

43. Особистість постіндустріального суспільства — герой:

- a) екзистенціалізму;
- b) експресіонізму;
- c) модернізму;
- d) постмодернізму;
- e) абсурдизму.

44. Особистість суспільства масового споживання — герой:

- a) сюрреалізму;
- b) поп-арту;

- c) концептуалізму;
- d) соц-арту;
- e) абстракціонізму.

45. Доба Новітнього часу позначена домінуванням мистецтв:

- a) просторових;
- b) часових;
- c) синтетичних;
- d) просторових і часових;
- e) візуальних.

46. Модель світу Новітньої доби:

- a) антропоцентрична;
- b) антропоморфічна;
- c) антропокосмічна;
- d) космоцентрична;
- e) космоморфічна.

47. Відображення життя свідомості поза реаліями дійсності — сутність:

- a) футуризму;
- b) сюрреалізму;
- c) потоку свідомості;
- d) експресіонізму;
- e) абсурдизму.

48. Постмодернізм не оперує поняттям:

- a) пастиш;
- b) палімпсест;
- c) образ;
- d) гіпертекст;
- e) симулякр.

49. Ідею хаосу постулює культура:

- a) давня;
- b) середньовічна;
- c) ренесансна;

- сі) нова;
- е) новітня

50. Людина споживач пропагандистських штампів постає в:

- а) абстракціонізм;
- б) сюрреалізм;
- в) поп-арті;
- г) соц-арті;
- д) абсурдизм.

51. Чим не є культура:

- а) сукупністю цінностей та ідеалів;
- б) механізмом наслідування зразків поведінки, соціальної спадщини;
- в) сукупним духовним досвідом людства;
- г) генетичною програмою людської життєдіяльності;
- д) системою символів;
- е) сферою вільної самореалізації людини;
- ж) сферою творчості;
- з) штучним світом людського буття;

52. Цінності — це:

- а) природні якості і властивості;
- б) те, що належить самому світові, а людина лише «вилучає» їх у своїй діяльності;
- в) будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства;
- г) те, що існує незалежно від бажань та інтересів людини.

53. Культурогенез пов'язаний передовсім з:

- а) трудовою діяльністю;
- б) кооперативною діяльністю;
- в) аналітичною діяльністю;
- г) з еволюцією людини, її поведінки, здібностей, мислення;
- д) художньою діяльністю.

54. Свідомість архаїчної людини:

- a) антропоморфна;
- b) геоцентрична;
- c) структурована;
- d) хаотична;
- e) антропоцентрична.

55. Спосіб осмислення навколишнього світу в архаїчній культурі:

- a) анімізм;
- b) тотемізм;
- c) фетишизм;
- d) магія;
- e) політеїзм.

56. До архаїчної архітектури не належить:

- a) мегаліт;
- b) комлекс;
- c) дольмен;
- d) неоліт;
- e) менгір.

57. Культ надприродної сили неживих предметів:

- a) тотемізм;
- b) фетишизм;
- c) анімізм;
- d) політеїзм;
- e) магія.

58. Не розрізнення первісною людиною внутрішнього і зовнішнього світу проявляється в:

- a) тотемізм;
- b) фетишизм;
- c) політеїзм;
- d) магії;
- e) формалізм.

59. Для мислення первісної людини характерна:

- a) релігійність;
- b) філософічність;
- c) міфологічність;
- d) утилітарність;
- e) естетичність.

60. Для палеоліту характерне житло:

- a) печера;
- b) пальова будова;
- c) каркасна будова;
- d) глинобитна будова;
- e) цегляна будова.

61. Процес виникнення людини:

- a) антропоморфізм;
- b) антропогенез;
- c) антропоцентризм;
- d) антропоніміка;
- e) антропософія.

62. Землеробство і скотарство поширилися в епоху:

- a) палеоліту;
- b) мезоліту;
- c) неоліту;
- d) енеоліту;
- e) бронзи.

63. Умовні зображення починають домінувати в епоху:

- a) палеоліту;
- b) мезоліту;
- c) неоліту;
- d) енеоліту;
- e) бронзи.

64. Модель часу, втілена у структурі давньоукраїнського храму:

- a) позачасова;
- b) хронотопна;
- c) циклічна;
- d) лінійна;
- e) спіральна.

65. Пряма перспектива як концепція світомоделі виникла в добу:

- a) архаїчну;
- b) середньовічну;
- c) ренесансну;
- d) нову;
- e) новітню.

66. Православний храм:

- a) антропоморфний;
- b) антропоцентричний;
- c) антропокосмічний;
- d) космоцентричний;
- e) космологічний.

67. Співвідношення інтер'єру й екстер'єру в ренесансному храмі відображає його:

- a) тілесність;
- b) духовність;
- c) космічність;
- d) антропоцентричність;
- e) антропокосмічність.

68. Обернена перспектива як концепція світомоделі виникла в епоху:

- a) архаїчну;
- b) середньовічну;
- c) ренесансну;
- d) нову;

е) новітню.

69. Форма «перевертання» світу в середньовічній культурі:

- а) хорал;
- б) літургія;
- в) трувер;
- г) карнавал;
- д) мадригал.

70. У системі цінностей української мистецької традиції домінують:

- а) розум;
- б) серце;
- в) воля;
- г) дія;
- д) недіяння.

71. Український культурний менталітет:

- а) патріархальний;
- б) державницький;
- в) персоналістичний;
- г) антиперсоналістичний;
- д) колективістський.

72. Українська середньовічна модель світу:

- а) космоцентрична;
- б) теоцентрична;
- в) антропоцентрична;
- г) антропокосмічна;
- д) синергетична.

73. Домінанта слов'янського середньовічного міста:

- а) ратуша;
- б) собор;
- в) ратуша і собор;
- г) не ратуша;

е) не собор.

74. Тип Богородиці в українській іконописній традиції:

- а) замилювання;
- б) знамення;
- в) Одигітрія;
- г) Оранта;

75. Геокультура України включила її в орбіту впливу культури:

- а) давньоримської;
- б) давньогрецької;
- в) давньосхідної;
- г) далекосхідної;
- д) передньоазійської.

76. Архетип матері притаманний культурі:

- а) близькосхідній;
- б) південнослов'янській;
- в) північнослов'янській;
- г) північноєвропейській;
- д) південноєвропейській.

77. Давні наскельні зображення Кам'яної Могили відкрив і дослідив:

- а) Б. Рибаків;
- б) В. Хвойка;
- в) В. Даниленко;
- г) М. Веселовський.

78. Петрогліфи це написи:

- а) на пергаменті
- б) на дереві
- в) на камені
- г) на папірусі

79. Трипільська культура набула найбільшого розквіту

- a) VI–III тис. до н. е.;
- b) III–II тис. до н. е.;
- c) XII–X тис. до н. е.;
- d) 100–200 р.

80. Матеріалом для пластики Трипільля найчастіше була:

- a) бронза;
- b) кістка;
- c) камінь;
- d) керамічна глина-теракота.

81. Скіфська золота пектораль з Товстої Могили датується:

- a) IV ст. до н. е.;
- b) V ст. до н. е.;
- c) VI ст. до н. е.;
- d) V ст. н. е.

82. Античні міста на Північному Причорномор'ї почали з'являтися у

- a) IX ст. до н. е.;
- b) V–IV ст. до н. е.;
- c) VII–V ст. до н. е.;
- d) I ст.

83. Який із цих символів не належить до трипільського мистецтва:

- a) спіраль часу;
- b) дерево життя;
- c) дощ, опади;
- d) хвиля (вода життєдайна);
- e) олень;
- f) гори;
- g) завіяне поле;

- h) порядок, лад;
- i) підсумок, лінія життя;
- j) початок і кінець;
- k) зв'язок суцього.

84. До архітектурних стилів Античності не належить:

- a) дорійський;
- b) іонійський;
- c) коринфський;
- d) романський.

85. Термін «культура» почали використовувати:

- a) в античний період;
- b) в епоху Відродження;
- c) в епоху Просвітництва (з другої половини XVIII ст.).

86. Міф — це:

- a) символічні уявлення людей про світ;
- b) витвір наївної віри, колективного художньо-образного мислення;
- c) оповідання про богів і культурних героїв;
- d) поняття використовується в усіх вище наведених значеннях.

87. Політична культура — це:

- a) сукупність регулятивів і цінностей, що визначають участь людей у політичному житті.
- b) легальна влада, що спирається на раціональну систему правових норм;
- c) сфера культури з вироблення і систематизації загальнозначущих знань про світ.

88. Основними принципами етики боротьби є:

- a) можливий компроміс між добром і злом, якщо він згодом може стати корисним для добра;
- b) чоловіча етика — жіноча етика;
- c) дія за принципом «мета виправдовує засоби»;

d) непримиренність, орієнтація на боротьбу в стосунках із людьми.

89. Основними принципами етики співпраці є:

- a) неприпустимий компроміс між добром і злом;
- b) не можна в ім'я «добра» застосовувати «зло»;
- c) стосунки між людьми мають будуватися на співпраці й співробітництві, навіть якщо люди дотримуються різних поглядів;
- d) дія за принципом: «Хто не з нами, той проти нас».

90. Першість в осмисленні моральності належить:

- a) Іммануїлу Канту;
- b) Джорджо Вазарі;
- c) Дмитру Чижевському;
- d) Умберто Еко.

91. Моральна культура — це:

- a) сукупність зразків поведінки окремих громадян;
- b) комплекс цінностей і норм, що регулюють відносини між людьми в їх повсякденному житті;
- c) частка світової культури.

92. Основні категорії моралі — це:

- a) сукупність соціальних цінностей;
- b) простір і час;
- c) добро і зло;
- d) матерія і рух.

93. Правова культура — це:

- a) комплекс регулятивів і цінностей, на яких будується в країні правопорядок.
- b) легальна влада, що спирається на раціональну систему правових норм;
- c) цінності, що регулюють відносини між людьми в їх повсякденному житті.

94. До вимог правової культури населення не належить:

- a) повага до закону;
- b) етика боротьби і етика співпраці;
- c) звернення до законів;
- d) знання законів.

95. Класифікацію типів політичної поведінки запропонував:

- a) Леслі Вайт;
- b) Ролан Барт;
- c) Макс Вебер;
- d) Юрій Лотман.

96. Центральною категорією релігіє є:

- a) міфологічна свідомість;
- b) віра;
- c) знання;
- d) експеримент.

97. До світових релігій не належить:

- a) буддизм;
- b) іслам;
- c) християнство;
- d) даосизм.

98. Наука — це:

- a) сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей і зразків поведінки соціальних верств, окремих громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою;
- b) сфера культури з вироблення і систематизації загальнозначущих знань про світ;
- c) здатність людини творчо перетворювати світ;
- d) норми, що регулюють відносини між людьми в їх повсякденному житті.

99. Типи політичної культури за М. Вебером:

- а) традиційна влада, заснована на вірі у священність звичаїв;
- б) харизматична влада, заснована на вірі людей в особливій, екстраординарній якості володаря, даній йому природою або долею, богом;
- в) легальна влада, яка спирається на раціональну систему правових норм;
- г) комплекс регулятивів і цінностей, на яких будується в країні правопорядок.

100. До типів моралі не належить:

- а) гедонізм;
- б) егоїзм;
- в) індивідуалізм;
- г) альтруїзм;
- д) етика боротьби — етика співпраці;
- е) елементарна моральність.

Ключі відповідей: 1.d), 2.c), 3.b), 4.b), 5.c), 6.d), 7.e), 8.e), 9.b), 10.c), 11.d), 12.e), 13.d), 14.b), 15.d), 16.d), 17.c), 18.d), 19.a), 20.e), 21.c), 22.c), 23.c), 24.e), 25.c), 26.d), 27.e), 28.c), 29.e), 30.b), 31.e), 32.d), 33.c), 34.c), 35.d), 36.c), 37.d), 38.e), 39.d), 40.b), 41.d), 42.d), 43.d), 44.b), 45.c), 46.c), 47.c), 48.c), 49.e), 50.d), 51.d), 52.c), 53.d), 54.d), 55.a), 56.d), 57.a), 58.d), 59.c), 60.a), 61.b), 62.c), 63.c), 64.d), 65.c), 66.a), 67.d), 68.b), 69.d), 70.b), 71.c), 72.b), 73.b), 74.c), 75.b), 76.b), 77.d), 78. c), 79.a), 80.d), 81.a), 82.c), 83.e), 84.d), 85.a), 86.d), 87.a), 88.a)с)d), 89. а)в)с), 90.a), 91.b), 92.c), 93.a), 94.b), 95.c), 96.b), 97.d), 98. b), 99.a)в)с), 100.f).

СЛОВНИК

Абстракціонізм — художній світогляд, в якому декларується відмова від відображення фігуративів.

Абсурдизм — художній світогляд, який базується на екзистенціалістській ідеї безсенсовості людського буття.

Авангардизм — загальна назва напрямів новітньої культури з прагненням до новаторства не лише у сфері художньої мови, а передовсім у сфері прагматики (реалізація «художньої антиповедінки»).

Агон — змагальність, одна з основних етичних категорій давньогрецького суспільства.

Анімізм — одна з форм релігії, пов'язана з вірою в одухотвореність усіх предметів та явищ.

Антиномія — суперечність між двома взаємовиключними положеннями.

Антропологія — наука про походження, поведінку, фізичний, соціальний і культурний розвиток людини.

Антропоцентризм — уявлення про світобудову, яка організується докола людини як центра.

Артефакт — створений людиною, суспільством продукт культури.

Архетип — прообрази, вроджені психічні структури, які є результатом історичного розвитку людини.

Бароко — художній світогляд, що відображає динамізм світомоделі і внутрішню суперечливість людини.

Бріколаж — нашарування несумісних у реальності подій.

Герменевтика — мистецтво і вчення про способи тлумачення текстів культури.

Герой — смертна людина, дії якої спрямовані на підкорення хаосу.

Готика — художнє світовідчуття, яке відображає домінантність трансцендентного світу і формується в атмосфері середньовічного міста.

Гуманізм — вчення про самоцінність людини, яке утверджує людину як смисл і основу буття.

Динаміка культурна — процес змін у культурі, що характеризується спрямованістю, цілісністю, закономірністю, впорядкованістю тенденцій.

Дихотомічність світу — концепція поділу світу на дві частини, сакральну і профанну.

Екзистенціалізм — філософський світогляд, який утверджує унікальність існування світу людської суб'єктивності.

Експресіонізм — художній світогляд, який відображає ситуацію безвихідності самотньої людини у ворожому їй світі.

Ентропія соціально-культурна — процес зниження рівня системно-ієрархічної впорядкованості, культурного комплексу будь-якого суспільства.

Епос — розповідь про події минулого, побудована за принципом гіперболізації.

Есхатологія — філософсько-релігійні уявлення про долю світу і людини, про кінцевість існування світу.

Етос — узагальнена характеристика культури шляхом системи цінностей і поведінкового кодексу.

Знак — матеріальний предмет, явище, подія, які виступають представником іншого предмета, явища або події і використовуються для збереження і передачі інформації.

Ікона — образ сакрального світу, який за допомогою оберненої перспективи відображає відношення «горнього» і «дольного світів»

Імпресіонізм — художній світогляд, орієнтований на суб'єктивне відображення миттєвостей буття.

Інтерпретація — тлумачення текстів, орієнтоване на реконструкцію і конструкцію смислів; метод роботи з культурними текстами як зі знаковими системами.

Ірраціональний — той, що перебуває за межею розуму, алогічний.

Калокагатія — естетичний ідеал гармонії духовного і фізичного в людині.

Канон — сукупність правил, яка визначає ідеальність образу.

Карнавал — універсальний механізм, який є протиположною ієрархічності середньовічного суспільства.

Класицизм — художній світогляд, який моделює раціональний образ світу.

Контекст — загальні соціокультурні умови, що дають змогу виявити смисл людської життєдіяльності.

Контркультура — сукупність соціокультурних настанов, що полягають у протистоянні цінностям фундаментального ядра культури.

Концептуалізм — художній світогляд, у якому дійсність замінюється її вербалізованою концепцією.

Космос — модель буття, яка виступає образом впорядкованості світу.

Культурна система — впорядкована сукупність культурних елементів, яка характеризує унікальність певного історико-культурного типу, що історично склалася у практиці та свідомості певної людської спільноти.

Культурогенез — процес зародження культури людства, пов'язаний зі становленням і розвитком знаряддевої, комунікаційної та семантичної діяльності.

Культурологія — наука, що вивчає ціннісно-сміслові аспекти культури.

Куртуазія — складний ритуал відносин та моральних правил, передбачених придворним етикетом.

Лінійний час — образ часу, у якому домінує рух «уперед», що розуміється як історія з відповідним минулим, теперішнім і майбутнім.

Літургія — спільна справа, осягнення божественного буття шляхом богослужбового ритуалу.

Логос — першооснова буття в його впорядкованості та законотворчості; раціональна діяльність розуму, спрямована на усвідомлення системності й гармонійності світу.

Людина східного типу — людина, визначена у своїй долі та діях космічним законом відповідно до формули «людина в човні без весел» з настановою на споглядальність, на містичне єднання з природними й надприродними силами, з орієнтацією на корпоративні цінності.

Магія — сукупність обрядових дій, пов'язаних із вірою в можливість впливу на навколишній світ.

Маргінальність — якісний стан неадаптованості людини чи групи людей до провідних засад культури, існування на межі культур.

Масова культура — сукупність явищ сучасного соціокультурного процесу, орієнтованих на формування споживацького типу людини і маніпулювання на цій основі її свідомістю.

Ментальність — світосприйняття, яке формується на глибокому психічному рівні індивідуальної або колективної

свідомості, сукупність психологічних, поведінкових настанов індивіда або соціальної групи.

Механіцизм — світогляд, що пояснює розвиток природи і суспільства законами механічної форми руху матерії.

Міф — оповідь, що пояснює походження певних елементів світобудови чи світу загалом через емоційно-чуттєві образи; спосіб світовідчуття, що інтерпретує універсум як одухотворений.

Мова — система знаків, за допомогою яких здійснюється комунікація.

Модерн — художній світогляд, який тяжіє до естетизації навколишнього середовища.

Модернізм — загальна назва способів світобачення, які відображають стохастичну модель світу.

Моральна культура — це комплекс цінностей і норм, що регулюють відносини між людьми в їх повсякденному житті.

Морфологія культури — розділ науки про культуру, який вивчає структурну і організаційно-функціональну будову культури.

Наука — сфера культури, основною функцією якої є вироблення і систематизація загальнозначущих знань про світ. Поняття «наука» охоплює як саму діяльність з отримання знання, так і її результат — всю сукупність знань, визнаних спільнотою вчених у той чи інший період часу. Основною організацією наукового знання є теорія.

Неоміфологізм — спосіб осмислення травмуючої дійсності на основі принципу антропоморфності міфологічного світосприймання в природі та суспільстві.

Ордер архітектурний — принципи співвідношення елементів архітектурної конструкції; в античній традиції сформувалися ордери дорійський, іонійський та коринфський.

Орнамент — візерунок, побудований на ритмічному чергуванні зображальних елементів, один з основних способів відтворення космічного порядку.

Пластичність — домінанта тілесної, об'ємної форми в культурній традиції.

Поліс — корпорація вільних громадян, в якій статус члена колективу обумовлений правом на частину суспільної власності.

Політична культура — частина загальної культури, включає в себе історичний досвід, пам'ять про соціальні та політичні події, політичні цінності, орієнтації та навички, що безпосередньо впливають на політичну поведінку соціальних верств, окремих громадян, і стосуються їх взаємодії з політичною владою. Політична культура складається в суспільстві під впливом соціально-економічних умов і визначається особливостями національної культури

Поліфонія — рівноправне багатоголосся в музиці; метафора полілінійності буття.

Постімпресіонізм — художній світогляд, орієнтований на створення міфопоетичної моделі світу з відображенням її філософських і символічних начал буття.

Постмодернізм — сучасний етап культурного розвитку з плюралістичною моделлю світу.

Профанне — світоглядна категорія, яка виділяє в міфологічній і релігійній свідомості сфери буття, що об'єднують природний і соціальний світи.

Реалізм — художній світогляд, що відображає життя у формах самого життя.

Рококо — художній світогляд, який моделює чуттєвий образ світу.

Романіка — художнє світобачення, в якому представлена ідея гріховності світу й малості людини в ньому.

Романтизм — художній світогляд, що відображає конфлікт між універсумом і несумісним з ним ідеалом абсолютної свободи особистості.

Сакральне — світоглядна категорія, яка виділяє сфери буття, що сприймаються як відмінні від буденної реальності, особливо ціннісні, священні.

Світове дерево (гора) — сутнісний компонент міфологічного космічного устрою, який об'єднує світ небесний (горній), земний (дольний), підземний (хтонічний).

Семантика — розділ семіотики, що вивчає знакові системи як засіб вираження смислів.

Семіотика — наука про знаки та знакові системи.

Символ — знак, в якому виявляється дієва наявність означуваного ним змісту.

Символізм — художній світогляд, орієнтований на відображення загального, абсолютного за допомогою образів конкретної реальності, переплавлених суб'єктивною свідомістю автора.

Симулякр — ключове поняття постмодерністської естетики, яке замінило художній образ; знак відсутності дійсності, правдоподібна подоба, симуляція, що не має за собою реальності.

Синергетика — міждисциплінарний науковий напрям, який формує уявлення про альтернативність і нелінійність шляхів розвитку систем, здатних до самоорганізації.

Синкретизм — первісна нерозчленованість; в архаїчній культурі — синкретизм діяльності і мислення.

Смисли культурні — ідеаціональні конструкти, які є значеннями для людини культурних об'єктів як знаків.

Соборність — гармонійна цілісність людини, світу й церкви, спосіб вирішення всією громадою проблем на противагу західній орієнтації на юридичну норму.

Субкультура — цілісне утворення всередині культури, що відрізняється власною системою цінностей, звичаїв і норм. Типологія культури — класифікація культур на основі певної спільності ознак.

Схід і Захід — парна категорія, яка виражає дихотомію цілого всесвітньої культури в ряді смислових антиномій: демократія — деспотизм, аскеза — містика, раціональність — інтуїтивізм, динамізм — стабільність, модернізація — традиційність, індивідуалізм — колективізм тощо; ці антиномії взаємопов'язані і впливають одна на одну.

Сюрреалізм — художній світогляд, який абсолютизує сферу підсвідомого.

Табу — сукупність заборон у сакралізованій системі цінностей.

Тотемізм — комплекс вірувань, пов'язаний з уявленнями про спорідненість людини і тотема (тварини-предка, покровителя).

Традиційне суспільство — суспільство, культура якого орієнтована на сакральні ідеї, на культ предків, на домінування ірраціональних цінностей.

Універсали культурні — інваріантна система понять осмислення світу, притаманна всім культурам і визначена базисними потребами людини.

Утопія — образ майбутнього, в якому за допомогою ідеалізованих символів сублимуються невдоволені бажання й устремління.

Феномен влади-власності — зумовленість соціального статусу індивіда його місцем у суспільній ієрархії.

Холізм — філософія цілісності світу, людини та їх пізнання.

Хронотоп — єдність просторових і часових параметрів.

Цивілізація східного типу — тип цивілізації, світосприймання якого характеризується синкретичністю відповідно до формули «все в одному» і «одне в усьому», у духовному житті якого домінують канонізовані стилі мислення, а також орієнтація на досвід минулого і предків.

Циклічний час — час, в якому немає руху вперед, відбувається повернення до того, що було, і немає відмінності між минулим, теперішнім, майбутнім, які зливаються в конкретному досвіді людини.

Час міфічний — сакральний час, непідкорений законам історичного часу; локалізований у міфах.

Язичництво — тип культури, специфічною рисою якого є відсутність духовного універсалізму.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 1. КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Поміркуйте над проблемою:

1. Чи згодні ви з дослідником П. Сапроновим щодо наукового статусу культуролога? Обґрунтуйте свою позицію. «Витоки практично безмежної експлуатації терміна «культурологія» в тому, що дисципліна, яка стоїть за ним, у традиційному сенсі не є науковою. Як культурологи виступають сьогодні історики, філологи, філософи, мистецтвознавці, етнографи, археологи. Сама ж культурологія знаходиться на перетині кожної з цих наук або є підходом, орієнтацією, напрямом у межах історії, філології тощо... Невизначним поки що є образ культурології, і не дивно, що знаходяться бажаючі без усяких на те прав прикрасити помпезною назвою щось, що стоїть поза інтелектуальною традицією... Кожен має право сумніватись у гносеологічному статусі та навіть реальності її існування. Дійсно, що це за дисципліна, чий предмет неловимий на рівні тлумачень навіть для самих культурологів. Ще більш далекий від очевидності метод культурології. Уже це дає підстави для твердження, що культурологія в традиційному для науки сенсі взагалі не існує».

2. Французький фізик П. Ланжевен стверджував: «Загальна культура — це те, що дозволяє людині відчувати всією душею солідарність з іншими у часі та просторі як з людьми свого покоління, так і померлими поколіннями і з поколіннями майбутніми». Яку особливість культури він охарактеризував?

3. У книзі культуролога А. Флієра знаходимо такий вислів стосовно інтерпретативної сутності культури: «...культура,

відома нам емпірично,— це здебільшого сума персональних коментарів та інтерпретацій різними людьми певних ідей, зазвичай тих, що не належать самим інтерпретаторам), більшість з яких є сумнівними спеціалістами з точки зору їх професійної компетентності в змісті даного матеріалу. У цьому вбачається якась спадкова хвороба усєї людської культури: містичне схиляння перед історичною оригінальністю цеглини каролінгської доби і одночасно параноїдальна індиферентність до оригіналу культурного тексту і повне довір'я його сумнівному інтерпретатору. Давати оцінку цьому факту я не берусь, проте вбачаю у цьому безумовний атавізм міфологічної свідомості». Спробуйте дати власну інтерпретацію цього явища. Або обґрунтуйте позицію, яка заперечує думку автора.

2. Прокоментуйте вислів:

1. *За висловом одного з героїв письменника Олександра Гріна, людина хоче «залишитися собою і бути всім». Що це означає — «бути всім», і чи може людина реалізувати таке бажання поза світом культури як світом розгортання людських можливостей?*

2. *Християнський мислитель сучасності Романо Гвардіні (1885–1968) у своїй праці «Кінець нового часу» пише: «Сьогодні сумніви і критика йдуть зсередини самої культури. Ми їй більше не довіряємо... Нам треба її остерігатися і бути на варті... Головне джерело загрози — те, що складає основу всякої культури — влада над суцям. Людина нового часу переконана, що будь-яке збільшення її влади є безумовний «прогрес»; приріст надійності і впевненості, користі, благополуччя, життєвої сили, насичення цінностями.*

3. Кому належить вислів?

1. Ми боїмося всього на світі, як смертні, але прагнемо всього на світі, як безсмертні».

2. «В інтересах всього людства, щоб існував Бог, який карав би те, чого не в змозі придушити людське правосуддя».

3. Жити у своє задоволення — доля плебея; благородний прагне до порядку і закону».

4. «Душа людини за самою своєю природою є християнкою».

5. Чини так, щоб ти завжди ставився до людства й у своїй особі, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи б не ставився до неї тільки як до засобу».

4. Хто є хто?

Ім'я та прізвище вченого	Період життя (століття, роки)	Де жив (країна)?	Найбільш відомий твір	Особливості наукової позиції
Макс Вебер				
Кліффорд Гірц				
Еріх Фромм				
Микола Бердяєв				
Освальд Шпенглер				
Жак Дерріда				

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 2.

КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

1. Поміркуймо над проблемою:

У німецького філософа І. Канта зустрічаємо вислів: «Культура — остання мета природи, людина покликана її створювати. Культура за її структурою органічна, людина в ній — не лише засіб, а й мета». Німецький філософ К. Маркс писав: «Культура — культивування всіх властивостей суспільної людини і виробництво людини з більш розвиненими властивостями та зв'язками, а тому й потребами, — виробництво людини як більш цілісного та універсального продукту суспільства». Якою є роль культури за Марксом? Подібну чи відмінну точку зору висловив Кант?

2. Прокоментуйте вислів:

Поясніть, як ви розумієте вислів Франсуа де Ларошфуко:

1. «Ми боїмося всього на світі, як смертні, але прагнемо всього на світі, як безсмертні».

2. «...Кожна нація є тільки обмеженим і однобічним розкриттям людського ідеалу. Але лише в цих обмежених і однобічних здійсненнях загальнолюдський ідеал є живим. Тому кожна нація якраз у своєму своєрідному, оригінальному, у своїй “однобічності” і обмеженості і має вічне, загальне значення» (Д. Чижевський). Як ви зрозуміли думку філософа?

3. Кому належить вислів?

1. «Раціоналізм не може заглушити відчуття, що остання істина — по той бік розуму».

2. «Я знаю, що нічого не знаю, але інші не знають навіть цього».

3. «Я знаю багато прекрасних наук, та науки, прекраснішої за філософію, не знаю».

4. Чиста совість є винаходом диявола».

5. «Ми бачимо світ таким, яким ми хочемо його бачити».

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 3. СТРУКТУРА КУЛЬТУРИ

1. Поміркуймо над проблемою:

1. З ХХ століття починається історія так званого масового суспільства. Закінчився період історії, коли в суспільстві існувала ієрархічна структура, коли суспільний устрій був становим. Сьогодні межі між різними соціальними групами чітко не визначені, вони стали рухомими і розмитими. Індивід отримав можливість безперешкодно переходити в іншу групу, більш низьку, або більш високу. Не існує чіткого критерію пересування на більш високі ступені суспільного положення. Авторитет компетентності сьогодні легко замінюється авторитетом грошей, сили і влади. Масовізація суспільства стала зворотним боком лібералізації суспільства, визнання суверенності людини, рівності всіх людей перед законом і права кожного вільно обирати свою долю. Так, відсутність чітких соціальних обмежень часто сприймається як відсутність будь-яких обмежень, рівність можливостей — як виправданість безпідставних претензій на більш високе положення, множинність цінностей — як відсутність будь-яких цінностей абсолютного характеру, відсутність соціально-станової ієрархії — як привід не виявляти поваги до знань, компетенції, духовності іншої людини.

2. *Іспанський мислитель Ортега-і-Гассет* визначив явище масової культури як «повстання мас». У суспільстві домінують масові, стандартні оцінки, смаки, уподобання, що нав'язуються засобами масової інформації. «Людина-маса», за визначенням Ортеги — це той, хто відчуває себе «таким, як всі» і не переживає з цього приводу, не прагне до самовдосконалення, не вимагає від себе багато, щоб не ускладнювати своє життя. Його не турбує власна інтелектуальна і духовна обмеженість, вимогливість до себе йому не властива. «Людина-маса» — це середній тип сучасної людини, яка спрямовує усю свою життєву енергію на максимум матеріаль-

ної комфортності. Це людина-споживач, життєвим принципом якої є «мати», а не «бути» (бути Людиною), «брати», а не «давати». Оцініть, наскільки характеристики масового суспільства відповідають реаліям сучасної України. Чи згодні ви задовольнитися у своєму житті роллю «людини-маси»? Чим поняття «народ» відрізняється від поняття «маса»?

3. *Дослідники сучасної культури стверджують*, що так звана масова культура перетворює людину на суцільного споживача, а оточуючий світ на ілюзорну дійсність, що відволікає людей від реального життя, занурює суспільство в летаргічний сон. У такому споживацькому світі особлива роль належить рекламі з її основним принципом «ти є тим, що ти маєш». Звідси — відомі всім «салогани» (гасла, які надають певному рекламному твердженню характеру очевидності і безсумнівності): «Усе буде кока-кола!», «Райська насолода» (цукерки), «Смак справжньої насолоди» (сік), «Змінимо життя на краще!» (холодильник), «Ви завжди у виграші!» (газована вода), «Усе в порядку!» (засіб від кашлю), «Усе до кращого!» (кава), «L'Oreal — адже я цього варта!», «Душа танцює!» (жувальна гумка), «Престиж» (одеколон), «Собі в задоволенні не відмовиш» (морозиво) тощо. Таким чином гідність людини оцінюється її здатністю бути споживачем, впроваджується та думка, що речі стають засобом здійснення й утвердження людської особистості. Чи поділяєте ви такий пафос реклами і переконання масової культури? Чи є, на ваш погляд, альтернатива саме такій рекламі в сучасному світі? Як ви оцінюєте ті стандарти поведінки, які нав'язуються сучасною масовою культурою? Чи можна їх змінити і як?

2. Прокоментуйте вислів:

Перед вами міркування письменника Андре Моруа про сучасну людину. Як культурологи називають такий ідеал людської особистості? Знайдіть у текстах сучасної культури підтвердження цієї думки. «В одній-однісінькій людині поєднуються сотня різних людей. Гарна вона чи погана? І те й

інше. Ви знаєте це за собою, ви буваєте ніжним і жорстоким, розумним і несамовитим, мудрієм і шаленцем. Це залежить від обставин, від прочитаної книжки, від радників, приятелів. Згадайте, наприклад, Шатобріана. В ньому жили дві людини: одна — несамовито віруючий, християнин з народження і за вихованням, друга — безвільний грішник, гордій, розпусник. Хто з них двох Шатобріан? Ані той, ані інший. Шатобріан був сумою».

3. Кому належить вислів:

1. «Культура — це вічність у сучасному».
2. «Людина є те, чим вона хоче бути».
3. «Не наслідуй думку натовпу».

4. Хто є хто?

Ім'я та прізвище вченого	Період життя	Де жив (країна)?	Найбільш відомий твір	Особливості наукової позиції
Арнольд Тойнбі				
Карл Ясперс				
Мішель Фуко				
Фрідріх Шіллер				
Йоган Гейзінга				

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 4. КУЛЬТУРА І ПРИРОДА

1. Поміркуйте над проблемою:

Яке місце людини у світі? Чи є людина частковим фрагментом природного світу, як вважали філософи Нового часу? Чи вона — мікрокосм (дзеркало світу як цілого), за уявленнями античних філософів? Чи людина більше і вище за космічно-природний світ і є «макрокосмом у мікрокосмі», за думкою християнських мислителів? Пов'яжіть ваші міркування з думкою Б. Паскаля: «Людина — всього лише очерет, найслабше із творінь природи, але вона — очерет мислячий. Щоб його знищити, зовсім не треба всього Всесвіту: достатньо подих вітру, краплі води. Але хай навіть її знищить Всесвіт, людина все одно вище, ніж він, бо усвідомлює, що розлучається з життям і що слабша за Всесвіт, а він цього не усвідомлює» (Б. Паскаль).

3. Кому належить вислів?

1. «Людина поза суспільством — або бог, або звір».
2. «Воля в нас завжди вільна, проте не завжди добра».
3. «Діяти! Діяти! — ось для чого ми існуємо».
4. «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи б не ставився до неї тільки як до засобу».
5. «Бути нижче самого себе — не що інше, як неосвіченість, а бути вище самого себе — не що інше, як мудрість».
6. «Жодна велика ідея кращого майбутнього життя суспільства не варта однієї сльози дитини».

ОДАТОК ДО ТЕМИ 5. КУЛЬТУРА І ЦИВІЛІЗАЦІЯ

1. Поміркуймо над проблемою:

Духовна Європа має місце народження в стародавній Греції», — сказав німецький філософ Е. Гуссерль. Ту ж думку висловив К. Маркс: «Греки назавжди залишаться нашими учителями». Чому і як вплинула антична культура на формування європейської цивілізації?

Учені по-різному трактували поняття «суспільство». Щоб зрозуміти феномен суспільства, потрібно визначити причини, чинники та закономірності об'єднання людей в єдине ціле, в суспільний організм. Так, візантійський мислитель Н. Емесський писав: «Людина має потребу в їжі та житті. Людина ж за природою — тварина стадна та суспільна. Ніхто наодинці не є самодостатнім». За думкою австрійського соціолога А. Адлера, «саме тому, що окрема людина неповноцінна й слабка, людські істоти існують разом». Інші дослідники, навпаки, підкреслюють біологічну перевагу людини над рештою живих істот, оскільки в інших немає такого сильного «соціального інстинкту», як у людини. Одні вчені наполягають на природному альтруїзмі людини, саме це, вважають вони, зробило можливим суспільне життя. Інші чинником консолідації, навпаки, вважають агресивність людей, оскільки саме необхідність подолання агресивності, для подолання взаємної агресивності були запроваджені сумісні дії. Поміркуйте, що ж сприяло об'єднанню людей у суспільство? Поясніть позиції вчених. Відповідь обґрунтуйте.

2. Прокоментуйте вислів:

За Платоном, мудра людина — та, що пізнає істину і здобуває безсмертя. «У рід богів нікому не дозволено потрапити, якщо він не займається філософією», — казав Платон. Чому для здобуття безсмертя необхідне саме зайняття філософією? Як це пов'язано з вченням Платона про людину та її душу?

3. Кому належить вислів?

1. «Життя, не перевірене критикою, не варте того, щоб його прожити».
2. «Природа є причина самої себе».
3. «Я мислю, отже існую».
4. «Людина є те, чим вона хоче бути».
5. «Переймайся не тим, що люди тебе не знають, а тим, що ти не знаєш людей».

4. Хто є хто?

Ім'я і прізвище вченого	Період життя (століття, роки)	Де жив (країна)?	Найбільш відомий твір	Особливості наукової позиції
Георг Гегель				
Людвіг Фейєрбах				
Георг Спенсер				
Альберт Енштейн				

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 6. ТИПОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

1. Поміркуйте над проблемою:

1. Чому, незважаючи на те, що історія людства єдина, поняття Схід і Захід залишаються в нашому уявленні розділеними?

2. Які цінності європейської культури, на ваш погляд, не можуть бути сприйняті східною культурою, і навпаки?

3. Дослідники культури вважають, що східний тип культури втілює в собі риси жіночої ментальності, а західний тип — чоловічої. Як би ви могли це пояснити і проілюструвати?

4. Як на вашу думку, в сучасній цивілізації домінують цінності, що відповідають чоловічому психологічному типу чи жіночому?

5. Як ви вважаєте, що саме бракує сучасному світові, щоб стати кращим?

2. Прокоментуйте вислів:

1. Англійському поету та письменнику *P. Кіплінгу*, знавцю східної культури, належать такі рядки: «Захід є Захід, а Схід є Схід, і разом їм зійтися не можна...».

2. «Я аніскільки не зобов'язаний вмирати ні за одного громадянина, ні за двох, ні за трьох і т. д. Чому ж я зобов'язаний вмирати за вітчизну, яка складається зі всіх цих громадян?», — ставить питання Лоренцо Валла, гуманіст епохи Відродження. Покажіть, чому такі умонастрої були характерні саме для епохи Відродження? А як би ви відповіли на питання цього мислителя?

3. Кому належить вислів?

1. «Життя, не перевірене критикою, не варте того, щоб його прожити».

2. «Природа є причина самої себе».

3. «Подібно тому, як буває милосердя, яке карає, так і буває жорстокість, яка милує».

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 7.

МОРАЛЬ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

1. Поміркуйте над проблемою:

Конфуцій одним реченням виразив правило життя: «Людино! Чого не бажаєш собі, того не роби й іншому». В історії людської думки це правило відоме як золоте правило моралі. У Конфуція воно дається в негативному значенні. Позитивне значення такого правила — «Стався до людини так, як би ти хотів, щоб ставилися до тебе». Чи є суттєва різниця між такими формулюваннями? Чи можна їх оцінити як вимогу морального мінімуму з одного погляду і морального максимуму — з іншого? Поясніть це.

2. Прокоментуйте вислів:

«Тисячі шляхів ведуть до істини, і всі вони істинні», — так каже давньоіндійська мудрість. А що є істина? Для християнства, наприклад, істина — не «що», а «Хто». Чи може погодитися з індійською мудрістю християнство?

Проаналізуйте два вислови філософа М. Бердяєва:

1. «Людина може мати яскраву індивідуальність і не мати особистості. Є обдаровані люди, дуже своєрідні, які водночас безособистісні, не здібні до того опору, до того зусилля, яке вимагає реалізація особистості».

2. «Душа є творчий процес, активність. Людський дух завжди повинен себе трансцендувати, підніматися до того, що вище за людину». Чим, на ваш погляд відрізняються поняття «індивідуальність» і «особистість»? Чому бути особистістю неможливо без бачення і постійного долання своєї обмеженості («трансцендувати» — означає виходити за межі)? Що може бути «вище за людину»?

3. Кому належить вислів?

1. «Добро є те, що корисно людині і людству водночас».
2. «Дехто вважає себе повелителем інших, а сам не перестає бути рабом».
3. «Не чини іншим того, чого не бажаєш собі».
4. «Полюби і роби що хочеш».
5. «Людина є те, чим вона хоче бути».
6. «Що таке добро? Все що помножує в людині почуття сили, жадання влади і зрештою, саму силу. Що таке зло? Усе, що походить від слабкості. Що таке щастя? Коли відчуваєш, як зростає сила, отже, долається опір...».

4. Хто є хто?

Ім'я та прізвище вченого	Період життя (століття, роки)	Де жив (країна)?	Найбільш відомий твір	Особливості наукової позиції
Едвард Тайлор				
Іммануїл Кант				
Броніслав Маліновський				
Жан-Поль Сартр				
Еммануель Левінас				

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 8.

ПРАВО І ПРАВОВА КУЛЬТУРА

1. Поміркуйте над проблемою:

Людина, за Кантом, є «громадянином двох світів». Що він мав на увазі? Порівняйте його бачення людини з попередньою філософською традицією Нового часу. У чому перевага кантівської позиції?

2. Прокоментуйте вислів:

Французький філософ-гуманіст XVI ст. Мішель Монтень писав: «Потрібно сумлінно грати свою роль, яку нам доручили, але при цьому не забувати, що це всього-на-всього роль, яку нам доручили. Маску і зовнішній вигляд не можна робити сутністю, чуже — своїм. Ми не вміємо відрізнити сорочку від шкіри. Достатньо посипати мукою особу, не посипаючи нею одночасно і серце... Пан мер і Мішель Монтень ніколи не були однією і тією ж особою, і між ними завжди пролягала виразно позначена межа».

Ту ж проблему піднімає сучасний швейцарський філософ Е. Муньє: «Культура розпочинає гру масок, котрі настільки тісно зростаються з людиною, що вже неможливо розгледіти її справжнє обличчя. Маска стає двійником людини, вона дає їй змогу обманювати не тільки інших, а й саму себе, ховатися у брехні, щоб уникнути тієї істини, котра народжується, коли погляд людини спрямований на «іншого» або «усередину себе». Як, на вашу думку, можна залишитися собою, «бути» людиною, а не лише «здаватися» нею в суспільстві, в якому ми всі вимушені грати певні ролі, вдягати маски. Чи відомі вам приклади, коли маска людини зростає з її обличчям? Що штовхає людину «ховатися у брехні»?

«Найкращий правитель той, про кого народ знає лише те, що він існує. Трохи гірші ті правителі, котрі вимагають від народу любити їх і підносити. Ще гірші ті правителі, яких народ боїться, і найгірші ті правителі, до яких народ ставиться

з презирством» («Дао де цзин»). Чи змінилося щось в сучасних оцінках правителів?

3. Кому належить вислів?

1. «Чесна і нечесна людина пізнаються не тільки з того, що вони роблять, а й з того, що вони бажають».

2. «Що розумне, те дійсне і що дійсне, те розумне».

3. «Поводься з тими, хто нижче за тебе так, як би ти хотів, щоб з тобою поводитися ті, хто вище за тебе».

4. «Бути нижче самого себе — не що інше, як неосвіченість, а бути вище самого себе — не що інше, як мудрість».

5. «По собі можна пізнати інших».

4. Хто є хто?

Ім'я та прізвище вченого	Період життя (століття, роки)	Де жив (країна)?	Найбільш відомий твір	Особливості наукової позиції
Григорій Сковорода				
Йоганн Гердер				
Клод Леві-Строс				
Мартин Бубер				

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 9.

ПОЛІТИКА І ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА

1. Поміркуйте над проблемою:

Платон вважав ідеальною таку державу, в якій: землероби і ремісники виробляють все необхідне; воїни охороняють і забезпечують безпеку громадян; філософи здійснюють управління державою. Чи обґрунтованим було таке розуміння «ідеальної держави» на той час?

2. Прокоментуйте вислів:

Піфагор писав: «Народи! Намагайтеся мати добрі звичаї, ніж закони: звичаї суть перші закони». Як ви вважаєте, чому звичаї грають пріоритетну роль в суспільстві? Чому в суспільстві, де панує злочинність, закони навряд чи можуть повністю оздоровити суспільне життя?

3. Кому належить вислів?

1. «Демократія — не найкращий винахід людства, але нічого кращого воно поки що не придумало».

2. «В інтересах усього людства, щоб існував Бог, який карав би те, чого не в змозі придушити людське правосуддя».

3. «Завдання права зовсім не в тому, щоб світ, у якому панує зло, перетворився на Царство Боже, а тільки в тому, щоб він — передчасно не перетворився на пекло».

4. «Свобода є пізнаною необхідністю».

5. «Поки люди живуть без загальної влади, що тримає їх у страху, вони знаходяться у тому стані, який називається війною, а саме — у стані війни всіх проти всіх».

6. «Я зневажаю людей, що засудили мене, але не можу не шанувати законів моєї держави».

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 10. РЕЛІГІЯ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

1. Поміркуйте над проблемою:

Августин Блаженний про основний моральний принцип християнина висловився так: «Полюби і роби що хочеш». Як ви оцінюєте цю думку? Що в ній — «дозвіл» на свавілля або заклик до духовного вдосконалення? Чи може цей принцип дисциплінувати людину і яким чином? Чи пов'язана можливість виконання цієї вимоги з певним сумнівом (оскільки Августину належить ще й інший вислів: «Сумніваюсь, отже, існую»)?

2. Прокоментуйте вислів:

«Пам'ятка китайської традиції «Книга перемін» представляє світовий рух у вигляді різноманітної мозаїки ситуацій коловороту. Цей рух втілено також в ідеї синкретизму трьох учень — даосизму, конфуціанства і буддизму. Погляд на світ у світлі хаосу як на буття, що тече, відображено в гігантських літературних компіляціях, зібраннях розрізаних нотаток, цитатниках, колекціях. Він присутній і в традиційній монеті у вигляді кола з квадратом посередині — як образ єдності землі і неба, і в храмах з вітварями Неба і Землі».

3. Кому належить вислів?

1. «Якби Бога не було, його слід було би вигадати».
2. «Віруй, щоб зрозуміти».
3. «Чим більше я знаю, тим більше я не знаю».
4. «Бог створив людський розум подібним до дзеркала, здатного відобразити увесь Всесвіт».
5. «Божественна істина є мірою всякої істини».
6. «Якщо Бога немає — то все дозволено».

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 11. НАУКА ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

1. Поміркуймо над проблемою:

Для *Сократа* добро збігається зі знанням, а відсутність знання є єдиним джерелом будь-якої моральної недосконалості; *I. Кант* стверджував дещо протилежне: «Щоб бути чесними і добрими, і навіть мудрими і добродішними (благочесними), ми не маємо потреби ні в якій науці й філософії». А як думаєте Ви? Дайте розгорнуту відповідь.

2. Прокоментуйте вислів:

За висловлюванням соціолога М. Михайловського: «Життя ставить для науки цілі; наука освітлює шлях життя». Розкрийте його зміст. Поясніть як ви розумієте цей вислів.

3. Кому належить вислів?

1. «Найкращим із доведень є досвід, якщо він корениться в експерименті».

2. «Знання — сила».

3. «Чим більше я знаю, тим більше я не знаю».

4. «Треба прагнути до широти мислення, а не до простого накопичення знань».

5. «Ваша ідея недостатньо божевільна, щоб бути правильною».

6. «Якщо існує наука, яка дійсно потрібна людині, то це та, якої я навчаю, а саме — відповідним чином зайняти вказане людині місце у світі і з якої можна навчитися тому, яким треба бути, щоб бути людиною».

ДОДАТОК ДО ТЕМИ 12. МИСТЕЦТВО ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ

1. Поміркуйте над проблемою:

У чому полягає сутність творчості? Чи можлива творчість без індивідуальних зусиль? Чи погоджуєтеся ви з думкою російського філософа В. Розанова, що творчість у своїй суті завжди індивідуально-особистісна («людина приносить дещо нове в світ, завжди не спільним, що є в ній з іншими людьми, але виключним, що належить їй одній»)? Тоді як співвідносяться між собою індивідуальна і колективна творчість?

а) *За визначенням античного філософа Демокріта, мистецтво повинно наслідувати природу: «Ми стали в найважливіших справах учнями тварин: наслідуючи павука, ми стали його учнями в ткацтві й латанні, а також учнями ластівки — в будівництві, й учнями співочих птахів, лебедя і солов'я, у співі»¹. Чи мав рацію Демокрит?*

б) *У своїй відомій притчі «Про три перевтілення» Ф. Ніцше в алегоричній формі зображує етапи творчого процесу. Перший з них пов'язаний з набуттям знань і навичок, накопичення інформації. На цьому етапі людина вбирає в себе наявні досягнення культури. Ніцше порівнює стан такої людини з верблюдом, на якого нав'ючують усе більше ношу. Проте набуті знання не повинні виснути тягарем, бути такою рутиною, що заважає сказати нове слово. Потрібно набратися мужності сказати «ні» собі колишньому, в самому собі звільнитися від звичних уявлень. За словами Ніцше, «завоювати собі свободу і священне “ні” — для того треба стати левом». Тому другий етап — «етап лева», коли належить стати*

---

¹ Лурье С. Я. Демокрит. Тексты Переводы. Исследования, Ленинград : Наука, 1970. 352 с. URL: <http://cheloveknauka.com/kultura-kak-vmoraya-priroda-opyt-kulturologicheskogo-analiza#ixzz6E2Z0TbtS>

рішучим і змінити те, що здавалося непохитним і звичним. Третій етап — «етап дитини», коли людський дух стає розкритим, природним і коли у вільній, невимушеній грі творчих сил народжується щось нове. Покажіть, що без жодного з названих етапів людина не може отримати здатність і можливість вільної творчості. Які ознаки творчо обдарованої особистості ви могли би назвати? Чому протягом життя часто втрачається в людині творчий імпульс, адже в дитинстві усі були у чомусь талановиті? Чому тільки деякі люди духовно дозрівають до творчості?

2. Кому належить вислів?

1. «Краса врятує світ».
2. «Життя без свят — це довгий шлях без заїжджого двору».
3. «Люди перестають мислити, коли перестають читати».
4. «Усе тече, усе змінюється, і не можна двічі увійти в одну й ту саму річку».
5. «Хто помер, але не забутий, той безсмертний».

4. Хто є хто?

Ім'я та прізвище вченого	Період життя (століття, роки)	Де жив (країна)?	Найбільш відомий твір	Особливості наукової позиції
Ролан Барт				
Арістотель				
Платон				
Юрій Лотман				

Навчально-методичне видання

Литвиненко Алла Іванівна (укладач)

**ТЕОРІЯ КУЛЬТУРИ:
ОНТОЛОГІЯ І ФЕНОМЕНОЛОГІЯ**

посібник

**для студентів спеціальності 034 Культурологія
освітнього ступеня «Бакалавр»**

Формат: 60×84/24

Папір офсетний. Друк офсетний.

Обл. вид. арк. 4,15. Ум. друк. арк. 6,98

Гарнітура Таймс, Georgia. Наклад 300 примірників

Віддруковано в ПНПУ ім. В. Г. Короленка
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного Реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3817 від 01.07.2010 р.